

**Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

**ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітній ступінь «бакалавр»**

на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ**

Виконала:

Студентка III курсу, р32 групи,
заочної форми навчання,
спеціальності 231 «Соціальна робота»

Гончарук Ганна Миколаївна,

Керівник: доктор філософії,

ст. викладач Скочко М.О

Рецензент: к.пед.н., доц. Полехіна В.М

Умань 2023

ЗМІСТ

ВСТУП		3
РОЗДІЛ 1	ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ.....	8
1.1.	Онтологія базових понять дослідження	8
1.2.	Правові основи соціальних послуг у сільській місцевості в умовах сьогодення	18
1.3.	Фахівець із соціальної роботи як суб’єкт надання соціальних послуг у територіальній громаді.....	25
РОЗДІЛ 2	ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ.....	37
2.1.	Зарубіжний досвід надання соціальних послуг....	37
2.2.	Статистичні приклади успішного функціонування соціальної роботи у сільській місцевості.....	47
	ВИСНОВКИ.....	51
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
	ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціальна робота як практична діяльність спрямована на підтримку, розвиток і відновлення індивідуального та соціального агентства, які разом характеризують життєздатність людини. Основними цілями соціальної роботи як професійної діяльності є підвищення ступеня незалежності клієнта та його спроможності контролювати своє життя і більш ефективно розв'язувати проблеми; створення умов для повного розкриття потенціалу клієнта й одержання ним усіх прав, передбачених законом; допомога суспільству; адаптація або реадaptaція людей у суспільстві; створення умов для того, щоб люди могли зберегти відчуття власної гідності та жити з повагою до себе з боку оточення, незважаючи на фізичну травму, психічний занепад; створення сприятливої атмосфери для розвитку та відновлення життєвих навичок людини, незважаючи на фізичні травми, психічний спад, а також на її нестабільну життєву позицію. Іншими словами, головна мета - досягнення такого результату, за якого клієнт більше не потребує допомоги соціального працівника

Майже 35% сільських населених пунктів в Україні - це малі села і ще 25% - середні села, де (на відміну від міст) дуже складно організувати постійну спеціалізовану соціальну підтримку. Стає очевидною необхідність нестандартних рішень, нетрадиційних схем і процедур надання соціальних послуг. Зокрема, необхідна тісна співпраця з представниками місцевих органів влади, охорони здоров'я, освіти та правоохоронних органів. Ґрунтуючись на народних традиціях взаємодопомоги, колективної підтримки нужденних і почутті моральної та психологічної відповідальності, яку несе громада за кожного, бажано створювати в школах, церквах і медичних центрах групи самопомоги та волонтерські центри з числа клієнтів. Вони могли б бути першими помічниками і надавати соціальну та психологічну допомогу тим, хто телефонує на муніципальний телефон довіри, жінкам, підліткам і дітям, які відчувають насильство в сім'ї, девіантну поведінку і суїцидальні нахили.

Важливим для України є можливість запровадження посади фахівця із соціальної роботи в новостворених об'єднаних територіальних громадах, для надання соціальних послуг населенню (орієнтовно 1 фахівець на 1 тисячу населення) та спеціаліста з питань захисту прав дітей (1 працівник на 2 тисячі дітей).

Передача повноважень "з центру в регіони" дозволить розширити можливості органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту, підвищити якість життя громадян, забезпечити доступність соціальних послуг та збільшити обсяг послуг для осіб та сімей у сфері соціального захисту.

Цей процес також потребує реформування органів державного управління у соціальній сфері, створення відповідної ієрархічної системи соціального захисту населення шляхом створення відповідних структурних підрозділів виконавчих органах КК та запровадження посади експерта з питань соціального захисту населення. Основними з них є розробка та затвердження відповідної нормативно-правової бази, реструктуризація існуючої соціальної роботи та підготовка кваліфікованих фахівців для роботи в органах місцевого самоврядування

У створенні законодавчого підґрунтя для надання соціальних послуг на локальному рівні певні кроки вже зроблено. Зокрема, Парламент країни ухвалив Закони України «Про соціальні послуги», «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Концепцію реформування системи соціальних послуг», «Стратегію подолання бідності», «Національну стратегію у сфері прав людини», «Стратегію реформування системи надання соціальних послуг до 2022 р.»

Подальшого вирішення потребує розроблення та впровадження дієвих моделей соціальної роботи і механізмів надання соціальних послуг на локальному рівні, ефективної системи підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти (ЗВО) до роботи у ТГ.

На побудові нової парадигми соціальної роботи як сфери надання соціальних послуг різним категоріям клієнтів залежно від їх потреб

наголошують у численних публікаціях вітчизняні науковці.(К. Дубич, Л.Завацька З. Кияниця, І. Козубовська І. Лисенко й ін.)

Дослідженням проблем соціального захисту займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, Батанов О.В., розглядав стан і проблеми соціального захисту населення на сучасному етапі розвитку України; Слозанська Г.І. популяризувала соціальну роботу в територіальній громаді; Семигіна Т.І. вивчала соціальні послуги на рівні громади; Данилюк О. І. аналізувала фінансовий механізм реалізації соціального захисту; Колосок А. М. досліджував статистику соціального захисту населення у територіальних громадах; Скочко М. О. розглядав організаційно-змістові засади надання соціальних послуг у сільській місцевості; Безпалько, О. В. визначала концептуальні засади соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в територіальній громаді

На переосмисленні основних підходів до розуміння соціальної роботи як професійної діяльності, її теоретичних концепцій акцентують у своїх монографіях, дисертаціях, наукових працях А. Капська, М. Лукашевич, І. Мигович, Ж. Петрочко, А. Рижанова, Л. Тюптя та ін.. Проте у літературі обмаль інформації щодо можливих моделей сільської соціальної роботи, що змушує звернутися до міжнародного досвіду.

Поряд з цим залишаються мало розробленими моделі організації соціальної роботи на локальному рівні, механізми надання соціальних послуг у сільській місцевості, які є основою для побудови дієвої системи соціального захисту населення з урахуванням специфіки кожної конкретного села і потреб споживачів.

Отже, соціальна значущість і актуальність проблеми, її недостатня розробленість обумовили вибір теми випускного кваліфікаційного дослідження:

«Особливості надання соціальних послуг у сільській місцевості»

Мета дослідження –здійснити аналіз основних видів соціальних послуг, що

гарантуються державою та передбачені до надання фахівцями соціальної сфери у сільській місцевості

Об'єкт дослідження – соціальні послуги .

Предмет дослідження – надання соціальних послуг у сільській місцевості

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні взаємопов'язані **завдання**:

1. Здійснити історико-гносеологічний аналіз проблеми організації соціальної роботи у територіальних громадах сільських місцевостей для визначення й уточнення основних понять дослідження.

2. Проаналізувати кваліфікаційні вимоги до фахівця із соціальної роботи та типи клієнтів у професійній діяльності .

3. З'ясувати правові основи та зміни, які відбулися у наданні соціальних послуг із запровадженням воєнного стану в Україні

4. Дослідити позиції щодо розвитку соціальних послуг у сільській місцевості за кордоном. та в Україні

Для розв'язання поставлених у цьому дослідженні завдань на різних етапах дослідження використовувалися такі **методи**:теоретичні: аналіз і синтез психологічного, педагогічного, соціологічного та правового матеріалу; визначення теоретичної бази дослідження; емпіричні методи: анкетування, інтерв'ювання, пряме і непряме спостереження, самооцінка;статистичні методи: обробка даних шляхом кількісної та якісної обробки результатів

Теоретичне значення полягає в аналізі наукових джерел присвячених особливостям надання соціальних послуг у сільській місцевості, теоретичному аналізі нормативно-правової бази соціального захисту, особливостей соціальної роботи на селі, виокремлення факторів, які значно ускладнюють соціальну роботу на селі. уточненні змісту понять «надання соціальних послуг у сільській місцевості»,

Практичне значення полягає у розробці матеріалів, що спрямовані на формування вмінь, навичок, оволодіння технологіями роботи соціальним працівником до роботи у сільській місцевості.

Дослідження може бути використане в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у закладах вищої навчальних, перепідготовки соціальних працівників, під час підготовки підручників і методичних рекомендацій,

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження висвітлювалися у доповідях на науково-методичних семінарах та науково-практичних конференціях, на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи та Центру родинного виховання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні аспекти» (Умань, 2023), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (Умань, 2022 р.), Всеукраїнська студентська науковопрактична онлайн-конференції «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (Умань, 2023)

Гончарук Г.М. «Ініціативи соціального працівника при взаємодії людини із навколишнім середовищем» / «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни»: матеріали II-ої Всеукраїнської студентської науково-практичної онлайнконференції (Умань, 2 березня 2023 рік) / ред. кол.: Коляда Н.М., Кравченко О.О., Албул І.В., Матрос О.О., Лисенко А. О. – Умань: УДПУ, 2023. – 195 с. С.71-73

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи: Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (70 найменувань) та 5 додатків. Загальний обсяг роботи становить 82 сторінки, з них 55 сторінок основного тексту. Робота містить 1 таблицю та 2 рисунки

РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

1.1. Онтологія базових понять дослідження

Сільські території мають визначальну роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, саме тому існує необхідність в удосконаленні стратегічних підходів до управління їх розвитком з огляду на складову соціального забезпечення населення.

Тлумачення понять: “сільська місцевість”, “сільська територія” поділені на два підходи: територіальний і системний. Тлумачення понять класифікують за ознаками: просторово-територіальними, структурними, адміністративно-правовими, функціонально-господарськими.

Представники першої групи підходів підкреслюють той або інший критерій просторово-територіальної ідентифікації сільських територій.

Представники другої групи звертають увагу на сучасне значення сільських територій як складного та багатоаспектного явища.

Загальне визначення сільської місцевості (англ. Rural area) — місцевості за межами міст, або території, які не є урбанізовані.

Слід відзначити, що згідно із Законом України «Про територіальний устрій України» наведено таке визначення села та селища:

Село - це населений пункт, з переважно сільською садибною забудовою, жителі якого переважно зайняті в сільському, лісовому та рибному господарстві, народних промислах, первинній переробці сільськогосподарської та рибної продукції.

Селище - це населений пункт, утворення та розвиток якого пов'язані з розташуванням на його території підприємств, залізничних вузлів, гідротехнічних споруд, яке має соціальну і комунальну інфраструктуру, жителі якого переважно зайняті у промисловій чи соціально-культурній сферах.

Сільська місцевість – це вся заселена територія країн і районів, що розташовується поза межами міських поселень, з її природними і зміненими

людиною (антропогенними) ландшафтами, населенням і населеними пунктами (які належать до категорії сільських) [26].

Сільське населення – жителі всієї сукупності сільських поселень будь-якої території, постійне населення сільської місцевості, категорія населення, яка виділяється в окрему групу під час перепису *або* поточного обліку поряд із міським населенням [26].

У науковій літературі немає єдиного підходу до визначення і розуміння самого поняття «група». Маючи латинське походження (лат. *coriēna* — община, громада, спільнота) воно є досить поширеним у групі романо-германських мов (анг. *community* – спільнота, громада; фран. *communaute* – спільнота, громада; італ. *comunità* – спільнота, громада тощо). Первинно «група» («*community*») трактується як форма соціальної (колективної) організації людей, місцева спільнота, організація, частина суспільства, яка є характерною майже для всіх народів світу. Тобто група обмежується територіально і характеризується як об'єднання людей, що проживають на певній території. Групою може бути і «група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів, завдань. Підтвердженням того є визначення, запропоноване у «Тлумачному словнику сучасної української мови» [36].

У період Київської Русі група пройшла еволюційний шлях розвитку від об'єднання людей за родинною, родовою близькістю до об'єднання людей за територіальною близькістю, сусідством [70].

XIV-XV ст. в Україні є періодом функціонування найбільш прогресивних моделей європейського самоврядування. Існування сільських «груп» (сільських «обществ») як об'єднань із звичаєвим правом, самобутніми традиціями, системою соціальної підтримки бідних і знедолених; наявністю території, виборного голови, членів громадського правління, суду, спільного майна, доходів, відносин між членами групи, сформованих моральних засад, колективної відповідальності було характерним для того часу.

У період перебування України у складі Російської імперії така система територіального устрою була повністю зруйнована. Проте, з проголошенням незалежності знову зростає інтерес до громади як суб'єкта суспільних відносин [16].

Результати наукових розвідок засвідчили існування різноманітних підходів до трактування суті «громади» у вітчизняній і зарубіжній практиці та науковій теорії. Зазначимо, що всі проаналізовані нами визначення, присвячені дослідженню означеного феномену, можна структурувати у дві групи: (1) – ті, які характеризують «громаду» як локальну соціальну спільноту, особливу форму суспільної взаємодії; (2) – як об'єднання людей за інтересами, ідеями, покликом, цінностями.

Т. Семигіна на основі аналізу зарубіжних підходів до визначення сутності «громади» зазначає, що «територіальна громада» та «громада за інтересами» є характерною для професійної соціальної роботи Великої Британії; тоді як у США – це група індивідів/сімей, які мають спільні цінності та/чи інтереси; користуються послугами одних соціальних служб; живуть на одній території/місцевості [59].

П. Матесіч, Б. Монсей і М. Сент Паул запропонували більш спрощене визначення «громади», під якою, розуміють людей, які живуть на географічно визначеній території, пов'язані один з одним і з місцем свого проживання соціально-психологічними зв'язками [57]. П. Феллін означене поняття трактує як соціально, функціонально-просторову одиницю, яка існує задля задоволення життєвих потреб її членів, налагодження патерних зв'язків і колективної ідентифікації.

Проблемно стверджувати про існування громади, якщо самі представники громади не відчують своєї приналежності до неї. Остання може бути *територіальною*, коли особа/сім'я проживає на території громади, в межах її кордонів і відчуває особистісне членство у громаді та *символічною*, коли особа/сім'я проживає на території громади, проте відчуває свою приналежність до декількох спільнот (професійної, релігійної, освітньої,

Інтернет тощо), що характеризується як індивідуальне членство у множинних громадах[59]. Більшість людей є одночасно членами територіальних і не територіальних, тобто символічних громад.

Фактично поняття «громада» у нашій країні у тому значенні, в якому воно використовується за кордоном у соціальній роботі, майже не вживається. Причиною цього є радянські часи, період, коли людину асоціювали не з громадою, а з місцем її проживання, пропискою [65]. У сучасних умовах в Україні починає утверджуватися розуміння громади як системи, яка об'єднує різноманітні підсистеми й елементи, тісно взаємопов'язані між собою спільністю інтересів, діяльності, цінностей, мети тощо.

Водночас, в умовах реформування місцевого самоврядування, актуальності набуває поняття «територіальна громада», яку визначають як: простір для творення якісно нового гармонійного та ефективного суспільства, яке б виступало рушійною силою, ядром суспільної активності для держави та суспільства; безпеки, добробуту, сприяння самореалізації усіх членів громади, збереження здоров'я, психологічного комфорту, забезпечення доступу до якісної освіти, розвитку талантів тощо; об'єднання людей-одномумців, які самоорганізувалися для здійснення управління жителів, вулиці, населеного пункту, держави та здатні взяти на себе відповідальність за побудову якісно нового суспільства [9].

Основними характеристиками територіальних громад є: пріоритет суспільних інтересів над інтересами окремих інституцій, осіб; об'єднання матеріальних і нематеріальних ресурсів, координація і консолідація інтелекту великої кількості людей; вироблення спільної стратегії розвитку; самодостатність, незалежність; доступ до інформації, відкритість; відповідальність кожного за свої обов'язки, самоорганізованість і дисципліна [6].

Завдяки реформуванню адміністративно-територіального устрою України, децентралізації влади, створення об'єднаних територіальних громад

(ОТГ) в першу чергу за рахунок об'єднання сільських територій. виникають такі поняття як “грумада”, “територіальна грумада”, “об'єднана територіальна грумада” з їх видами, структурою, детермінацією ресурсів та особливостями організації соціальної роботи в них.

Значний внесок у розвиток соціальної роботи в грумаді зробила О. Безпалько [9]. В опубліковані дослідницею монографії «Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній грумаді: теоретико-методичні основи» схарактеризовано соціальну роботу в грумаді як «один із рівнів соціальної роботи, яка здійснюється з використанням відповідних форм і методів»; розкрито сутність соціально-педагогічної роботи в грумаді та її особливості; обґрунтовано теоретичні, організаційні та методичні засади соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній грумаді та здійснено ретроспективний аналіз її розвитку; схарактеризовано функції фахівців з соціальної роботи, які працюють з дітьми й учнівською молоддю в грумаді.

Узагальнення основних підходів до визначення «соціальної роботи в грумаді», запропонованих у зарубіжній і вітчизняній науковій літературі, дає підстави для висновку, що означене поняття розуміють як метод, різновид та форму соціальної роботи.

Отже, у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі немає єдиного трактування понять «грумада», «територіальна грумада», «соціальна робота в грумаді». Це пов'язано з різноманітністю підходів до їх розуміння; історичними аспектами процесу їх становлення, зовнішніми і внутрішніми факторами, що впливають на формування змісту диференційованих нами понять. Не має єдності й серед науковців щодо визначення соціальної роботи в грумаді. Її диференціюють як метод, різновид, форму, рівень соціальної роботи, як професію або вид діяльності.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови вказується, що сільський – це той, який міститься поза межами міста, передмістя, не міський [11]; територія – це земельний простір, зайнятий

населеним пунктом, підприємством, установою тощо, а село – населений пункт неміського типу, жителі якого займаються переважно обробіткою землі [11].

Отже, *соціальні послуги* – це послуги, що надаються з метою задоволення потреб і вирішення проблем осіб/груп, що перебувають в СЖО згідно державних зобов'язань і гарантій, регламентованих та визначених нормативно-правовими актами. Вони є не результатом діяльності, а самою діяльністю соціальних служб, установ та організацій щодо вирішення проблем або задоволення потреб осіб/сімей, які перебувають у СЖО і не можуть самостійно їх вирішити. Послуги можуть надаватися як державними, так і громадськими організаціями, приватними підприємцями на платних або безоплатних засадах згідно чинного законодавства і відповідно до державних стандартів. [Додаток А]

Як зазначають дослідниці Тюття Л. та Іванова І., в селі менш напружений ритм життя, тому у сільського жителя менше, ніж у міського, психологічних перевантажень, більш прості форми спілкування.

Сучасне село характеризується щільністю населення, невеликою кількістю мешканців у віддалених населених пунктах. У сільській місцевості немає анонімності спілкування, соціальні ролі формуються слабо. Велике значення мають сильний соціальний контроль спільноти над поведінкою людей, місцеві звичаї, авторитети. Часто село становить замкнену систему.

Таким чином, протягом історії в українському селі формувалася певна система виховання і навчання дітей, яка була адекватною умовам сільського життя, мала певний ритм, який узгоджувався з сільськогосподарською працею і природними умовами.

Сучасне село зазнає на собі негативного впливу неструктурованості економіки, нормативно-правового хаосу, що призводить до його економічного і соціально-культурного занепаду. У цих умовах важливою проблемою є підготовка сільської дитини до життя в умовах економіки перехідного періоду, її адаптації та соціалізації.

У перехідні, як правило, кризові періоди суспільного розвитку, коли метою і призначенням соціальної політики держави є вироблення дієвої системи заходів з соціальної підтримки особливо соціально вразливих верств населення, сільське населення потрапляє у категорію соціальних груп, які потребують пильної уваги держави.

Науковці виокремлюють такі особливості соціальної роботи на селі:

1. Ціннісні орієнтації, психотип сільського жителя, який відрізняється певним консерватизмом, серйозністю, повільністю, схильністю до традицій, терпимістю, невеликими вимогами до побуту, дбайливим ставленням до природи. Потреби, інтереси, запити жителів села, зумовлені сільським способом життя, визначають зміст соціальної роботи, її форми і методи.

2. Соціальні умови життя, праці, побуту, дозвілля і, відповідно, проблеми, які породжуються цими умовами.

3. Особливості сільського соціального середовища, якому властиві відкритість життя кожної сім'ї, тісні сусідські зв'язки, збереження традицій общинних взаємовідносин, зайнятість населення переважно сільськогосподарською працею, близькість до природи.

Проте є багато факторів, які значно ускладнюють соціальну роботу на селі.

Обмежений доступ до послуг. Більшість сільських жителів мають обмежений доступ до таких соціальних послуг, як освіта, охорона здоров'я, культура, соціальне забезпечення, психіатрична допомога тощо.

Обмежений доступ жителів села до послуг інженерної інфраструктури — водопостачання, газифікації, санітарної очистки, електропостачання, телекомунікацій. Багато сільських жителів, переважно похилого віку, живуть у віддалених селах, де часто немає доріг, магазинів, медпунктів, телефонів. Відставання від міських зручностей у плані комунального влаштування помешкань і їх газифікації настільки очевидне, що дає змогу говорити про соціальну невлаштованість багатьох сіл.

Низький рівень державної соціальної допомоги. Соціальні служби, як правило, розташовані у містах і райцентрах. Багато сільських жителів взагалі не отримують ніякої соціальної допомоги через брак в общинах професійно підготовлених кадрів, бездоріжжя, відсутності транспортних засобів. Часто соціальною роботою займаються люди недостатньо кваліфіковані. У сільських общинах дуже мало професійно підготовлених соціальних працівників, соціальних педагогів, у той час як потреба у розвитку соціальної роботи на селі найбільша. Послуги інших спеціалістів з соціальної роботи, психологів, психіатрів, лікарів-наркологів, дефектологів, юристів є недосяжними для сільських жителів.

Обмеженість джерел суспільної і приватної підтримки. У сільській місцевості дуже мало активно діючих суспільних організацій соціальної спрямованості. Іноді функцію соціальної допомоги населенню добровільно бере на себе якийсь інститут (школа, церква, сільський клуб, музей). Багато сільгосп підприємств, акціонерних товариств з огляду на важкий соціально-економічний стан відмежувалися від функціонування соціальних програм. Небагато на селі і представників нової соціальної ланки суспільства — підприємців, які здатні і бажають надати фінансову підтримку розвитку соціальної роботи на селі.

Ізольованість і територіальна віддаленість. Сільські жителі, які належать до однієї сільської адміністрації, часто, проживають на різних територіях, які дуже віддалені одна від одної. Їх значно складніше обслуговувати, враховуючи сільське бездоріжжя і транспортні проблеми. Територіальна віддаленість общин скорочує можливості професійних контактів, спілкування соціальних працівників з колегами, обмежує їм доступ до нової літератури. Ці проблеми поглиблюються ще й тим, що лише небагато сільських общин сьогодні пов'язані з містами інформаційно-телекомунікаційними зв'язками. Подібна ситуація може викликати у соціальних працівників відчуття ізоляції і стресу. [69]

Відсутність конфіденційності. У невеликих містах, робочих поселеннях і тим більше селах неможливо підтримувати той рівень конфіденційності, який може бути забезпечений у містах. Соціальні педагоги, соціальні працівники, які проживають на території обслуговування общини, мають неформальні, дружні відносини з клієнтами, відносини, які часто виходять за межі професійних зв'язків. Це утруднює дотримання професійних вимог конфіденційності.

Консерватизм і соціальна інертність. Сільські жителі у зв'язку зі своєю ментальністю і способом життя менш мобільні, ніж жителі міст. Вони важче перебудовуються, не так швидко пристосовуються до нових умов життя. Життя навчило їх недовірко ставитися до новацій, які не завжди приводять до бажаних результатів. Багато з них звикли розраховувати тільки на власні сили. У цілому сільське населення відрізняється від міського низьким рівнем соціальної активності у відстоюванні своїх прав на поліпшення умов життя і більш високим рівнем організованості у період виборчих кампаній.

Низький освітній рівень населення. Рівень освіти сільських жителів значно нижчий, ніж міських. Це зумовлює менш вигідний стан сільської общини при залученні її до процесу соціального розвитку. Соціальні працівники, соціальні педагоги, особливо вихідці з міст, можуть відчувати труднощі через те, що не можуть захистити від жителів села своє особисте життя, їм важко пристосуватися до ситуації недостатньої анонімності особистого життя. [69]

Зважаючи на це, основними напрямками соціальної роботи на селі є:

- виїзні консультації з розв'язання правових, соціально-психологічних, психологічних, соціальних проблем;
- заходи рекреаційного характеру для дітей та молоді;
- соціальний патронаж для дітей з інвалідністю;
- соціальний патронаж людей похилого віку;
- організація зайнятості сільської молоді;

- проведення просвітницької соціальної роботи серед дітей і молоді щодо попередження негативних явищ в молодіжному середовищі;
- проведення благодійних заходів і акцій.

1.2. Правові основи соціальних послуг у сільській місцевості в умовах сьогодення

Мінсоцполітики вживає заходи щодо найшвидшого приведення нормативно-правових актів у відповідність до прийнятого закону. Однією з основних функцій держави в Україні є соціальна функція, а згідно зі статтею 6 Конституції України [38], Україна є соціальною державою. Згідно зі статтею 3 Основного закону, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищими соціальними цінностями в Україні, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а забезпечення та реалізація прав і свобод людини є обов'язком держави [38]. До сфери цієї державної діяльності належать, зокрема, забезпечення мінімальної заробітної плати, державна підтримка сім'ї, материнства, батьків і дітей, інвалідів та людей похилого віку, розвиток системи соціальних служб, установлення державних пенсій, допомог та інших гарантій соціального захисту.

Згідно з сучасними підходами, соціальна робота в територіальній громаді в Україні зводиться до надання соціальних послуг. Зазначимо, у науковій літературі запропоноване поняття трактується по-різному. «Соціальні послуги» (social service) є складовими системи соціального захисту населення [2] і визначаються як будь-які послуги, що надаються як державними, так і громадськими організаціями, приватними підприємцями вразливим категоріям осіб з метою покращення умов їхнього існування

Згідно з Законом України (ЗУ) «Про соціальні послуги» (2003 р.) соціальні послуги – це комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем. У тому ж Законі зазначено, що складні життєві обставини (СЖО) – це обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила)

здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті [28].

Соціальні послуги надаються відповідними органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, які отримали від держави відповідні повноваження та взяли на себе відповідальність за ефективність, якість і вчасність їх надання. Повноваження щодо надання таких послуг відповідно до встановлених державних стандартів можуть бути делеговані від органів державної влади, державних організацій до недержавних (суб'єктам підприємницької діяльності, громадським і благодійним організаціям та ін.) у порядку визначеному чинними нормативно-правими актами.

До основних видів соціальних послуг, що гарантуються державою та передбачені до надання на рівні ОТГ, відносять:

- *психологічні* (надання консультацій та порад з питань психічного здоров'я, поліпшення взаємин та ін.),
- *соціально-педагогічні* (проведення консультацій, бесід щодо покращення виховного потенціалу сім'ї, обізнаності батьків у вихованні дітей та ін.),
- *соціально-економічні* (сприяння у працевлаштуванні, отриманні гуманітарної і грошової допомоги, сприяння у вирішенні житлових питань та ін.),
- *юридичні* (надання консультацій з питань чинного законодавства, захист прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та ін.),
- *інформаційні* (надання інформації про установи, розповсюдження інформаційних листівок, написання профілактичних статей в ЗМІ та інше),
- *соціально-медичні* (сприянні у наданні медичної допомоги, профілактика захворювань та ін).

До основних форм надання соціальних послуг, згідно ЗУ «Про соціальні послуги», належать:

матеріальна допомога – надається особам, які перебувають в СЖО у вигляді грошової або натуральної допомоги;

соціальне обслуговування, яке здійснюється за місцем проживання особи, у стаціонарних установах або закладах інтернатного типу, реабілітаційних центрах, у закладах денного, тимчасового або стаціонарного перебування, територіальних центрах соціального обслуговування та закладах із соціальної підтримки населення.

За способом надання соціальні послуги поділяють на:

базові – надаються на постійній або систематичній основі і не передбачають комплексної допомоги (консультування, інформування, представництво інтересів, надання притулку тощо);

комплексні – передбачають комплексну допомогу (соціальний супровід, соціальна адаптація, реабілітація, інтеграція, реінтеграція, кризове втручання, догляд, підтримане проживання);

технічні – мають на меті надання натуральної допомоги (засобів гігієни, продуктів харчування, одягу, взуття, транспортні послуги тощо);

екстрені – передбачають екстрене втручання в ситуацію, що склалася [31].

Залежно від терміну надання виділяють: постійні (надаються не рідше 1 разу на місяць більше 1 року), тимчасові (не рідше 1 разу на місяць до 1 року) та разові (мають разовий характер) соціальні послуги.

У Додатку А подано перелік основних соціальних послуг, що гарантуються державою як такі, що можуть отримувати громадяни України при настанні відповідних підстав. ЗУ «Про соціальні послуги» також гарантує іноземцям та особам без громадянства, які проживають в Україні на законних підставах, отримання низки соціальних послуг [28].

Основними принципами, яких варто дотримуватися при наданні соціальних послуг є: адресності, індивідуального підходу, доступності, відкритості, добровільності, гуманності, комплексності, ефективності,

законності, соціальної справедливості, конфіденційності, дотримання державних стандартів надання соціальних послуг, професійної етики.

Одне з головних завдань Мінсоцполітики та сфери соціального захисту – забезпечити наших громадян своєчасною, доступною, якісною підтримкою, побудувати систему надання соціальних послуг та здійснення соціальної роботи, наближену до кращих європейських практик.

Повномасштабне вторгнення російської федерації на нашу землю, запровадження воєнного стану в Україні стало величезним викликом для системи.

Власне сутність соціальних послуг полягає в тому, що вони надаються людям, які опинились у біді і не можуть самостійно з цим впоратись.

Шкода, у тому числі психологічна, матеріальна, фізична, що завдана війною, бойовими діями, тимчасовою окупацією є одним із чинників, який негативно впливає на життя людини, сім'ї, зокрема сім'ї з дітьми, тому сьогодні більшість наших громадян потребують допомоги соціальних працівників.

Організовуючи роботу в мирний час і розуміючи, що соціальна робота та надання соціальних послуг - це професійна діяльність, і тут, як в медицині, головне - не зашкодити, ми дуже виважено підходили до прийняття рішень про надання соціальних послуг, ґрунтовно вивчали ситуацію кожної людини, її проблеми і можливості, працювали лише в тісному контакті з людиною, максимально залучаючи її до вирішення власних проблем, працювали на довірливих відносинах з людиною.

Надання соціальних послуг регулюється Законом України „Про соціальні послуги”, яким встановлено, що надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, що включає низку етапів (аналіз заяви, оцінювання потреб, визначення середньомісячного сукупного доходу заявника, прийняття рішення, розроблення індивідуального плану, укладення договору, виконання договору, здійснення моніторингу) і по часу займає до 10 робочих днів.

Рішення про надання соціальних послуг приймають структурні підрозділи з питань соціального захисту населення виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, а також обласних державних адміністрацій щодо надання стаціонарного догляду. Крім того, виконавчими органами сільських, селищних, міських рад може бути прийнято рішення про призначення та виплату компенсації фізичним особам, які доглядають за своїми рідними.

Надання соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів. Це довгий алгоритм дій, на який в умовах воєнного стану ми не маємо часу. Сьогодні кожен день, кожна година може бути вирішальною для життя і здоров'я людини.

Наприклад, вдома самотніми залишились громадяни похилого віку, рідні яких виїхали до відносно безпечних територій, і, відповідно, ці громадяни потребували допомоги наших працівників. Тому, організовуючи роботу з надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, Мінсоцполітики рекомендувало місцевим органам влади працювати за механізмом надання соціальних послуг екстрено (кризово), особливо це стосується громадян, які перебувають на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Така організація роботи забезпечує оперативне, протягом однієї доби, прийняття рішення про надання соціальних послуг.

Крім того, рекомендовано місцевим органам влади делегувати, за потреби, прийняття рішення про надання соціальних послуг безпосередньо надавачам, що також скорочує строки з надання допомоги.

За механізмом екстрено (кризово) можуть надаватись різні соціальні послуги – догляд вдома та стаціонарний догляд, надання притулку, консультування, соціальний супровід сімей з дітьми, натуральна допомога та інші.

Також Урядом було спрощено процедуру прийняття рішення надання соціальної послуги стаціонарного догляду, що надається інтернатними

зкладами соціального захисту населення, стаціонарними відділеннями територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або центрів надання соціальних послуг.

Наразі рішення приймається за однією заявою громадянина і вже після влаштування до закладу, працівники допомагають, якщо потрібно, відновити документи, що посвідчують особу, та вирішити інші проблемні питання людини. Але тут головне, що людина має притулок, у неї задоволені первинні базові потреби (їжа, вода, одяг), забезпечено та здійснюється догляд, надається психологічна підтримка.

На сьогодні за спрощеною процедурою до інтернатних закладів влаштовано близько 4 тис. осіб [52].

Водночас Президентом України Володимиром Зеленським 26 квітня 2022 року було підписано прийнятий Верховною Радою України 14 квітня 2022 року Закон України „Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях”[27].

Прийнятим законом вносяться зміни до законів України „Про соціальні послуги”, „Про правовий режим воєнного стану”, зокрема:

- визначається середньомісячний сукупний дохід громадян з урахуванням попереднього кварталу, що передує місяцю, який передує місяцю звернення, а не шести останніх місяців, як це було передбачено. Це дасть можливість запровадити електронний обмін даними, зокрема з Державною податковою службою, щодо доходів громадян;

- розширюються повноваження обласних, Київської міської державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад шляхом надання їм можливості визначати особливості прийняття рішення про надання соціальних послуг у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану;

- визначається, що ведення випадку не застосовується для прийняття рішення про надання соціальних послуг у разі введення на

території України надзвичайного або воєнного стану, а соціальні послуги надаються екстрено (кризово). Це дозволить приймати рішення про надання соціальних послуг протягом доби на підставі заяви або повідомлення про потребу у послугах та складати акт про надання цих послуг; надається право приймати рішення про надання соціальних послуг екстрено (кризово) безпосередньо надавачам соціальних послуг, що забезпечить негайне надання допомоги людям;

- встановлюється, що особам, яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією всі соціальні послуги надаються безоплатно;

- встановлюється, що соціальні послуги, надані під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях надавачами соціальних послуг державної / комунальної форми власності (надання притулку, догляд, підтримане проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо), особам із числа внутрішньо переміщених осіб за новим місцем їх проживання / перебування, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, фінансуються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

- розширюються повноваження військових адміністрацій в частині управління надавачами соціальних послуг, організації надання ними соціальних послуг.

Реалізація прийнятого закону дасть можливість забезпечити оперативне надання соціальних послуг особа / сім'ям, які постраждали в умовах введення на території України надзвичайного або воєнного стану з метою їх збереження життя та здоров'я.

1.3. Фахівець із соціальної роботи як суб'єкт надання соціальних послуг у територіальній громаді

З 2016 р. в Україні Методичними рекомендаціями щодо виконання власних (самоврядних) повноважень ОТГ у сфері соціального захисту населення (2016) передбачено запровадження посади фахівця з соціальної роботи у штатному розписі виконавчого органу ОТГ (орієнтовно 1 фахівець на 1 тисячу населення) та спеціаліста з питань захисту прав дітей для надання соціальних послуг тим, хто цього потребує. ОТГ, в міру своєї спроможності, має прийняти самостійне рішення щодо забезпечення доступу громадян до соціальних послуг. Згідно чинного законодавства України організація надання соціальних послуг на рівні ОТГ може проводитися за допомогою:

- створення й утримання закладів/установ/служб/структурних підрозділів з надання соціальних послуг особам/сім'ям, що перебувають у СЖО, виїзними мультидисциплінарними командами;
- об'єднання суміжних територіальних громад для створення, фінансування спільного закладу/установи/служби з надання соціальних послуг особам/сім'ям, що перебувають у СЖО;
- замовлення соціальних послуг в недержавних громадських організаціях;
- залучення непрацюючих фізичних осіб до надання соціальних послуг і виплати їм компенсації за надання соціальних послуг. [39]

Як уже було зазначено, створення на території ОТГ Центру надання соціальних послуг із структурними одиницями (профільними відділами) для надання соціальних послуг особам/сім'ям, які перебувають в СЖО є найбільш оптимальним варіантом. Працевлаштування в таких Центрах кваліфікованих фахівців із соціальної роботи забезпечить якість надання соціальних послуг тим, хто цього потребує. Структура Центру та кількість працівників напряму залежить від категорій клієнтів-членів ОТГ та їх кількості. Профільність, посади, обов'язки, які будуть виконувати працівники Центру, визначатимуть їх функціональний та рольовий

репертуар. Умовно, не володіючи інформацією про структуру, відділи та штатний розпис, працівників Центру можна розділити на три категорії: соціальні робітники, соціальні працівники та фахівці з соціальної роботи. [67]

Соціальний робітник – це особа, яка надає соціальні послуги та має підготовку, відповідає вимогам та характеру роботи [28]; виконує під керівництвом соціального працівника або фахівця з соціальної роботи комплекс робіт щодо догляду за пенсіонерами, особами з інвалідністю, самотніми непрацездатними громадянами похилого віку і в разі їх немічності, інвалідності або хвороби надає послуги, передбачені договором, що укладається між самотнім непрацездатним громадянином і відділенням, у якому працює соціальний робітник [20].

Станом на зараз соціальні робітники є штатними одиницями. Проте зважаючи на часткову передачу повноважень із соціального захисту населення на рівень ОТГ, вважаємо за доцільне ввести в штатний розпис Центру відповідні посади.

Соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги (України, З., 2003); фахівець, який бере участь у виконанні покладених на відділення соціальної допомоги вдома завдань; виявляє самотніх людей похилого віку та непрацездатних громадян, які живуть у зоні обслуговування і потребують сторонньої допомоги; відвідує самотніх, надає соціально-побутові послуги, виявляє додаткові потреби, що необхідно вирішити та виконує їх самостійно або через підприємства торгівлі, побуту, громадського харчування, заклади охорони здоров'я, товариські, благодійні організації тощо [20].

Вважаємо, що досить цікавою для нашого дослідження є робота С. Асквіта, К. Кларка та Л. Ватерхауса «Роль соціального працівника у ХХІ столітті», у якій автори здійснили аналіз концептуальних ролей соціального працівника. До них науковці віднесли наступні ролі: соціальний працівник-консультант, соціальний працівник-захисник, соціальний працівник-партнер,

соціальний працівник-експерт з оцінки ризиків і потреб, соціальний працівник-управляючий випадком, соціальний працівник-агент соціального контролю [65].

Більш точним вважаємо опис фахівця із соціальної роботи, наведений у Кваліфікаційній характеристиці професії "Фахівець із соціальної роботи", затвердженій наказом Міністерства соціальної політики України № 285 **(Додаток Б)**.

Однак аналіз основного підходу до визначення понять "соціальний працівник", "соціальний працівник" і "фахівець із соціальної роботи" в чинному законодавстві України виявляє неточності та недопрацювання авторів поправок, що призвело до неточного розуміння самих понять, планування діяльності, розподілу робочих обов'язків і функцій. Це призвело до дисбалансу. Водночас існує плутанина у кваліфікації випускників професійно-технічних та вищих навчальних закладів, що спеціалізуються на соціальній роботі, які можуть бути прийняті на роботу у сільську місцевість

З метою уникнення непорозумінь із призначенням кваліфікації випускникам професійно-технічних і ЗВО спеціальності «Соціальна робота» та при працевлаштуванні їх на відповідні посади вважаємо за доцільне узгодити та привести у відповідність назви професій та їх кваліфікаційні характеристики у діючому Класифікаторі професій (2016), Випуску 80 «Соціальні послуги» (2016), Довіднику кваліфікаційних характеристик (2016) і кваліфікаційній характеристиці професії «фахівець із соціальної роботи» і залишити в класифікаторі професій [20] три професії:

- фахівці із соціальної роботи з кваліфікаційними вимогами - вища освіта другого рівня зі ступенем магістра з відповідної спеціалізації;
- соціальні працівники з кваліфікаційними вимогами - вища освіта першого рівня зі ступенем бакалавра з відповідної спеціалізації; та
- соціальні працівники - професійна освіта або неповна вища освіта з присвоєнням ступеня молодшого спеціаліста за відповідною спеціалізацією.

На основі здійсненого нами аналізу нормативно-правових документів і доробок дослідників, вважаємо за доцільне виділити такі види інтегрованих соціальних послуг, що їх надає фахівець із соціальної роботи особам/сім'ям, які перебувають у СЖО на рівні ОТГ за принципом «єдиного вікна»

оцінка потреб, догляд вдома, денний догляд, підтримане проживання, паліативний / хоспісний догляд вдома, послуги з влаштування до сімейних форм виховання, направлення до установ із соціального обслуговування, соціальна адаптація, соціальна адаптація та реінтеграція, соціальна реабілітація, надання притулку, кризове та екстрене втручання, консультування, інформування, соціальний супровід/патронаж, представництво інтересів, соціальна профілактика.

Також варто взяти до уваги Постанову Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 185 «Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг» (**Додаток В**)

З огляду на перелічені завдання та методологічні підходи, види соціальних послуг, що надаються особам/сім'ям у СЖО Т. Семигіна (2004) умовно поділяє *знання та навички*, необхідні соціальному працівнику для роботи в громаді, на три сфери:

- знання поведінки людей та теорії;
- практичні методи;
- технічні навички.

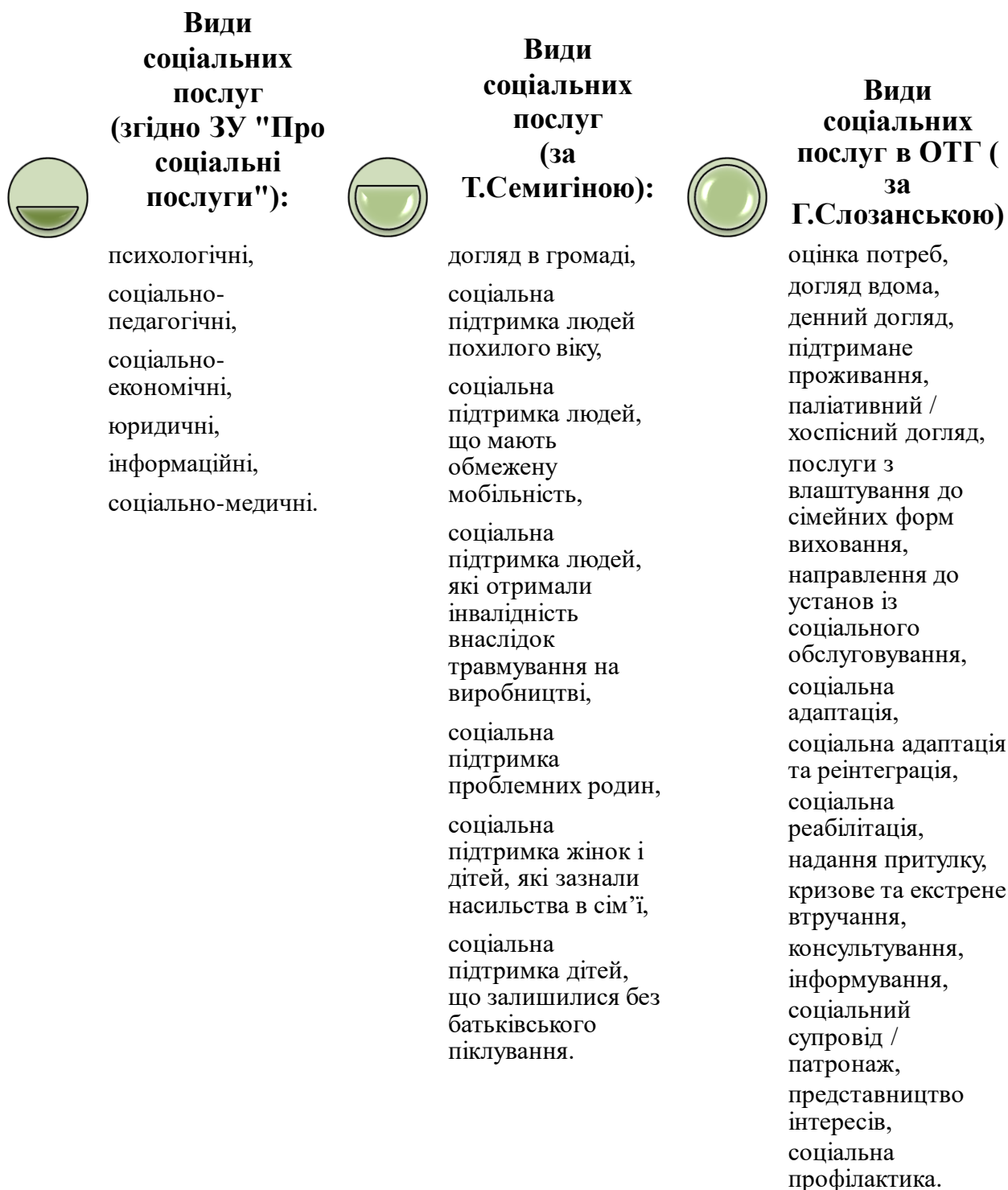

Рисунок 1.4: Види соціальних послуг

Надання ефективних, якісних і доступних послуг у ТГ вимагає визначення потреб спільноти в соціальних послугах, створення відповідних умов, а також розроблення та впровадження ефективних моделей і механізмів їх надання. Це входить до компетенції фахівців із соціальної

роботи - менеджерів, які працюють на рівні УВС для впровадження адміністративних моделей та моделей організаційного розвитку спільноти.

Дослідження та аналіз наукових праць дали змогу виокремити два підходи до класифікації клієнтів фахівців із соціальної роботи в ТГ. Перший підхід ґрунтується на ідеях В. Курбатова, який структурував клієнтів/потенційних клієнтів спеціалістів із соціальної роботи за трьома критеріями (вразливість, маргінальність і девіантність) [67].

Згідно з другим підходом, клієнти/потенційні клієнти соціальної роботи в ТГ можуть бути класифіковані за універсальними та специфічними характеристиками. Універсальні характеристики - це вік, стать, статус тощо, а специфічні характеристики - це соціальні проблеми, які змусили їх звернутися по допомогу до соціальних служб, установ та організацій.

З цієї точки зору, всі клієнти/потенційні клієнти фахівців із соціальної роботи ТГ були класифіковані на такі п'ять груп: 1) демографічні характеристики, 2) соціальне виключення, 3) девіантність, 4) соціальна вразливість і 5) специфічні причини потрапляння у СЖО.

Загальна класифікація клієнтів спеціалістів із соціальної роботи подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Класифікація клієнтів фахівця з соціальної роботи в громаді

Ознака	Тип клієнта
Вік	діти, молодь, особи зрілого віку та похилого віку,
Стать	жінки, чоловіки,
Статус	особи з інвалідністю, пенсіонери, безробітні, емігранти, біженці, вимушено переміщені особи, учасники бойових дій, учасники АТО, ветерани війни, «Діти війни», учасники ліквідації аварії на ЧАЕС, постраждалі від торгівлі людьми, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти під опікуномством,
Соціальні проблеми	
Проблеми зі	особи з обмеженими фізичними можливостями,

здоров'ям	особи з психічними відхиленнями, ВІЛ-інфіковані, особи із тимчасовою втратою працездатності, особи, які перебувають у декретній відпустці, особи, які перебувають у відпустці для догляду за дитиною,
Відхилення поведінці	у особи з алкогольною, наркотичною та іншими видами хімічної залежності, особи з схильністю до правопорушень, особи з суїцидальними намірами,
Відсутність батьківської турботи	діти, позбавлені батьківського піклування, діти-сироти, соціальні сироти, бездоглядні діти і молодь,
Працевлаштування	безробітні, випускники професійно-технічних закладів і ЗВО, особи, які проходять перекваліфікацію,
Насилля	особи, які постраждали від насильства (жертви), особи, які вчиняли/вчиняють насильство по відношенню до інших осіб,
Сімейні стосунки	особи з неблагополучних сімей, особи з малозабезпечених сімей, особи з неповних сімей, багатодітні сім'ї, конфліктні сім'ї, прийомні сім'ї, опікунські сім'ї,
Конфлікти	особи з числа внутрішньо переміщених, учасники АТО, особи, які вийшли з місць позбавлення волі, громада.

Класифікація клієнтів соціальних працівників, визначена Постановою Кабінету Міністрів України (Додаток Д)

Слід зазначити, що кваліфіковані фахівці, оцінивши потреби клієнтів, які звернулися до них по допомогу, можуть або самостійно надавати соціальні послуги відповідно до чинного законодавства. Останніми роками Україна децентралізує свою систему соціального захисту, починаючи з 2012 року, впроваджуючи нову модель надання соціальних послуг на місцевому рівні в рамках механізму соціального партнерства "Держава-громада-центри соціального обслуговування".

Згідно з процедурами реалізації механізму, забезпечення надання якісних і доступних соціальних послуг тим, хто їх потребує, ґрунтується на оцінці потреб громади в послугах, або шляхом створення нових чи залучення наявних державних або недержавних соціальних закладів на території ОТГ, або на території сусідніх громад, що реалізується шляхом створення партнерств чи введення послуг в експлуатацію [60].

Ми вважаємо, що диверсифікація ринків соціальних послуг, поява нових провайдерів, введення в експлуатацію соціальних послуг та залучення недержавного сектору дасть змогу підвищити якість соціальних послуг та оцінити їхній реальний вплив на окремих споживачів, спільноти, загальні соціальні зміни та покращення умов життя. Забезпечення впровадження ефективних механізмів надання соціальних послуг у поселеннях клієнтів дасть змогу максимально охопити найбільш вразливі категорії населення, виявити на ранній стадії тих, хто перебуває у вразливому становищі, та своєчасно надати необхідну підтримку. Боротьба за клієнтів дасть поштовх модернізації наявних соціальних закладів, залучить додаткове фінансування з різних джерел, переосмислить процес надання соціальних послуг, розширить їхній перелік і спланує процес надання, орієнтуючись на потреби та інтереси клієнтів у конкретних ТС.

Основними дійовими особами у сфері надання соціальних послуг у ОТГ є *фахівці із соціальної роботи*, представники органів державної влади, неурядового сектору (релігійні організації, благодійні фонди тощо), професіонали та місцеві жителі. Останні відіграють домінуючу роль, оскільки соціальна робота в громаді спрямована на самореалізацію, самовдосконалення та розвиток членів громади через їхню участь у різноманітних колективних заходах [60].

Фахівці із соціальної роботи займаються розробкою та реалізацією соціальних програм і проектів, спрямованих на задоволення потреб і розв'язання проблем місцевого населення, регулюючи та стимулюючи соціальні ініціативи місцевого населення, а також органів державної влади

різних рівнів задля ефективної роботи з поліпшення умов життя місцевого населення, встановлювати партнерські стосунки з вузькоспеціалізованими соціальними службами, державними й недержавними установами й організаціями, структурами і групами, а також з іншими партнерами.

Ролі соціальних працівників в громаді
(за М. Лукашевич і Т.Семигіною) [59].

Мета діяльності	Ролі
1. Підвищувати здатність клієнта до розвитку, вирішення проблем та подолання труднощів	<p>Практичні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - фасилітатор та заохочувач; - всі терапевтичні ролі (консультант, консультант-клініцист, терапевт групи, сім'ї); - тренер, вчитель соціальних навичок
2. Зв'язувати клієнтів із системами, що надають послуги, ресурси та можливості	<p>Посередницькі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - керівник (управляючий) випадку; - брокер соціальних послуг; - захисник прав та інтересів клієнта;
3. Просувати ефективну та гуманну діяльність систем, що надають послуги та ресурси	<p>Адміністративні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - консультант, експерт соціальних служб; - координатор; - керівник (супервізор)
4. Розвиток та удосконалення соціальної політики	<p>Пов'язані з аналізом політики та розвитком систем:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розробник програм, напрямів роботи; - дослідник; - аналітик; - представник інтересів громад.

З огляду на те, що процес надання соціальних послуг регулюється чинним законодавством, планується, управляється і контролюється професійними менеджерами, *соціальна робота в ОТГ*- це розв'язання проблем окремих людей, груп і спільнот, задоволення їхніх потреб та інтересів, активізація їхнього внутрішнього потенціалу, саморозвиток і самовдосконалення. Ми доречно розглядаємо її як спеціально організовану та регульовану систему, що впливає на досягнення суб'єктивно визначених цілей задля мотивації організації, набуття досвіду розв'язання власних проблем, ухвалення рішень та позитивного ставлення до спільноти.

Водночас надання соціальних послуг та реалізація соціальних програм і проєктів спрямовані на залучення до цих процесів самого місцевого населення та використання потенціалу партнерства з різними надавачами послуг. [39]

До основних напрямів соціальної роботи в ОТГ у сільській місцевості відносимо:

- виявлення осіб/сімей, які перебувають у СЖО задля надання їм інтегрованих соціальних послуг за принципом «єдиного вікна», здійснення профілактичної роботи серед жителів ТГ з метою попередження їх потрапляння в СЖО суб'єктом надання послуг, яким є соціальний працівник;
- організація, планування на рівні ОТГ процесу надання та замовлення соціальних послуг, моніторинг та оцінка їх якості, розподіл наявних і пошук необхідних ресурсів, адміністрування діяльності фахівців-практиків;
- організаційний розвиток громади та її жителів відповідно до пунктів стратегічного й операційного планів, активізації внутрішнього потенціалу громади та її жителів, планування та проведення заходів задля покращення умов життєіснування жителів громади та громади вцілому.

У такому контексті на рівні ОТГ здійснюються такі види діяльності: просвітницька, профілактична, консультаційна, соціально-виховна, реабілітаційна, активізаційна, освітня тощо. Так як, соціальна робота в

громаді сама по собі є багаторівневою системою, тому важливо виділити та схарактеризувати її рівні:

- рівень реалізації державної соціальної політики, що передбачає організацію і надання соціальних послуг населенню ТГ відповідно до чинних нормативно-правових актів в спеціально створених Центрах за принципом «єдиного вікна»; розробку і реалізацію соціальних програм і проектів превентивного, профілактичного, освітнього, соціально-економічного характеру тощо;

- рівень локально-регіональний, що передбачає налагодження партнерської взаємодії з іншими державними та недержавними суб'єктами надання послуг (обласними, районними, локальними соціальними службами, установами та організаціями, соціально-реабілітаційними центрами, центрами інтернатного типу, громадськими організаціями, благодійними фондами, соціальними закладами суміжних ТГ та конкретної ТГ) з метою надання більш якісних і доступних соціальних послуг, ініціювання діяльності, що передбачає розробку та реалізацію соціальних програм і проектів;

- рівень діяльності фахівця з соціальної роботи, що має на меті реалізацію шорокомаштабної роботи відповідно до визначених законами України повноважень в контексті державної політики у сфері соціального захисту населення на локальному рівні, що зводиться до забезпечення доступу населення ТГ до якісних соціальних послуг задля покращення умов їх життєдіяльності;

- рівень індивідуально-груповий, що передбачає здійснення профілактичної, консультативної, інформаційної, рекламно-пропогандиської, реабілітаційної діяльності на рівні ОТГ з метою ознайомлення та інформування жителів про послуги, що надаються та механізми їх отримання, програми і проекти, які реалізуються тощо.

Зазначимо, соціальна робота в ОТГ є структурованою діяльністю, оскільки має свою мету, завдання, суб'єкт, об'єкт, принципи, форми, методи й очікуваний результат. [39]

Метою соціальної роботи в громаді є організація та надання якісних і доступних соціальних послуг жителям ОТГ до яких належать і жителі сіл, кваліфікованими фахівцями з соціальної роботи через налагодження партнерської взаємодії з іншими суб'єктами надання послуг державного, регіонального та локального рівнів, активізацію членів громади, розробку і реалізацію соціальних програм і проектів, стимулювання ініціатив членів ОТГ задля її розвитку, покращення моделі її життєдіяльності. [68]

Досягнення вище означеної мети потребує вирішення таких завдань:

- розвиток соціальних, партнерських зв'язків у ОТГ та за її межами між різними суб'єктами задля організації системи взаємодопомоги і координації дій;
- активізація членів громади, підтримка і розвиток громадських ініціатив, спрямованих на зміну ситуації;
- розробка, реалізація, моніторинг та оцінка ефективності соціальних програм і проектів задля покращення умов життєіснування членів ОТГ та усієї громади;
- оцінка наявних і залучення необхідних ресурсів, ефективний їх розподіл; розробка стратегічного та операційного планів ОТГ з організаційного розвитку ОТГ, визначення цілей, завдань та пріоритетів дій в громаді;
- розробка соціального паспорту громади, визначення категорій клієнтів, їх кількості, переліку послуг, що надаються;
- планування, замовлення та організація процесу надання соціальних послуг особам/сім'ям в ОТГ;
- налагодження взаємодії з членами громади, сприяння їх розвитку, створення ініціативних груп, груп взаємодопомоги задля позитивного впливу на інших членів громади, припинення існування індіферентних груп.

Реалізувати успішну соціальну діяльність у сільській місцевості зможуть лише за умови якісної та різобічної підготовки та діяльності соціальних працівників у наданні соціальних послуг.

РОЗДІЛ 2 ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

2.1. Зарубіжний досвід надання соціальних послуг.

Як зазначають Семигіна Т., Верес О., згідно з даними Державного комітету статистики України, нині на селі проживає близько 31,5 % населення нашої країни. При цьому кількість сільського населення постійно зменшується [60]. Знелюднілі території сотень сіл, приречених на тихе умирання, є тривожними процесами сьогодення, а наслідки цього для майбутнього країни взагалі мало прогнозовані. Оскільки життєдіяльність людини пов'язана з соціальними підприємствами, установами й організаціями, значний вплив на демографічну ситуацію, життєвий рівень, продуктивність праці сільського населення має забезпеченість сільської місцевості закладами соціальної інфраструктури та соціальними послугами. Відтак стає зрозумілою потреба сільських територіальних громад у пошуку найефективніших шляхів надання соціальних послуг задля забезпечення належного рівня життя у першу чергу найбільш вразливих громадян. Аналіз існуючого стану надання соціальних послуг та у пошуку нових шляхів його розвитку є актуальним питанням для України, вирішення якого дозволить надавати та отримувати ефективні, результативні та доступні соціальні послуги.

У зарубіжній науковій літературі існують різні підходи до розуміння сутності, змісту й особливостей реалізації соціальної роботи в громаді. Її зміст зводиться до надання кваліфікованої допомоги, послуг для задоволення потреб і вирішення як індивідуальних проблем окремих жителів громади, груп, так і самої громади як об'єкта через: залучення до роботи професійних фахівців, активізації жителів громади; кооперації внутрішніх інституцій з зовнішніми та членами громади; оцінки потреб у соціальних послугах, їх планування і замовлення, моніторингу й оцінки їх якості. Соціальна робота у громаді, на думку Д. Бренкус, є різновидом соціальної роботи і реалізується на трьох рівнях: мікро-, макро- та мезорівень (рис. 1.1.) [60].

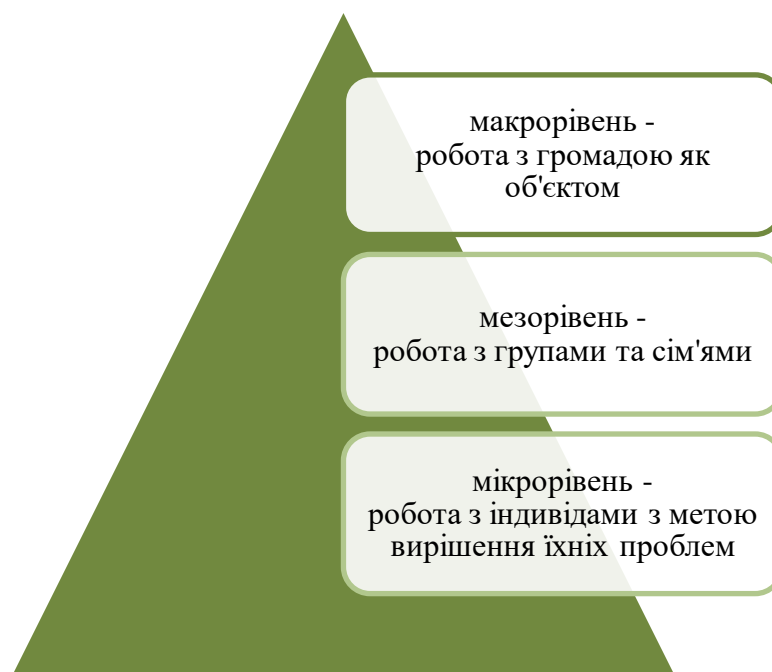

Рисунок 1.1. Рівні соціальної роботи у громаді за Д. Бренкусом [3].

На думку М. Майо, соціальна робота в громаді реалізується на базовому рівні, що передбачає організацію і реалізацію соціальної роботи за місцем проживання клієнтів; рівні місцевих соціальних агенцій, діяльність яких спрямована на реалізацію соціальної політики держави на локальному рівні.

Водночас слід звернути увагу на те, що проблема організації процесу надання соціальних послуг у сільській місцевості є актуальною для багатьох країн. На думку дослідників, історично склалося так, що працівники соціальної сфери часто не приділяли достатньої уваги потребам жителів села. І тільки в середині 1970-х років сільська соціальна робота почала розвиватися як окрема спеціальна сфера діяльності [59].

Нині у багатьох країнах соціальні послуги й інфраструктура, особливо транспорт, відіграють вирішальну роль у боротьбі з соціальним виключенням в сільській місцевості. Вони є головними елементами обмеження еміграції, що, разом із демографічними змінами, є однією з найбільш невідкладних проблем соціальної політики [58].

В Україні питання розвитку соціальної роботи в сільській місцевості є малодослідженими. Українські науковці більше зосереджуються на

нормативно-правовому регулюванні надання соціальних послуг (Ю. Джигир 18] та ін.), теоретичних парадигмах розвитку соціально-педагогічної роботи в територіальних громадах (О. Безпалько [10]), вивченні потреб у послугах та стану їх надання [9] тощо.

Відповідно до завдань дослідження ми з'ясували позиції Європейського Союзу щодо розвитку соціальних послуг у сільській місцевості та аналізі конкретних прикладів організації надання соціальних послуг у сільських територіальних громадах за кордоном.

Також варто обговорити можливості та перешкоди використання в Україні європейського досвіду сільської соціальної роботи.

Насамперед зазначимо, що політика Європейського Союзу щодо розвитку сільської місцевості зазнала істотних змін з моменту вступу до нього південних європейських країн у 1980-х [1].

У таких документах, як Cork Declaration та Agenda було проголошено ідею розвитку сільської місцевості, децентралізації політичної влади та соціальної єдності [2]. Головним інструментом у досягненні змін є Програми Регіональні Розвитку -такі, як, наприклад, LEADER+, що займається розвитком сфери соціальних послуг, інфраструктури сільської місцевості та залученням молодих фахівців до розвитку сільської економіки. Європейський Фонд Регіонального Розвитку (ERDF) фінансує спеціальний проект, головною метою якого є міжнаціональний обмін ідеями, методами та досвідом надання соціальних послуг у віддалені та сільські області Шотландії, Швеції, Ісландії та Фінляндії [1]

Одним із найголовніших питань соціального обслуговування в сільській місцевості в багатьох європейських країнах є догляд за людьми похилого віку. В середньому люди, що є старші за 65 років, становлять 20 % населення сільських областей Європи. Їх кількість зростає внаслідок збільшення тривалості життя та еміграції [2].

За даними дослідження "Основні соціальні послуги в сільській місцевості", що було проведено в 2005 році, найменш розвинуто систему

соціальних послуг у сільській місцевості в Румунії. В селах цієї країни людям похилого віку соціальні послуги майже не надаються. В тих селах, де послуги все ж таки доступні, вони, як правило, ініційовані мером, який організовує гарячі обіди та послуги із задоволення базових потреб. Інші послуги відсутні. Подібна ситуація зберігається в багатьох інших східноєвропейських країнах, де все ще поширено інституціалізовану форму надання соціальних послуг [1].

На противагу східноєвропейським країнам, в інших країнах Європи (Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Швеція, Великобританія, Ісландія та Норвегія) головна мета соціальної роботи з людьми похилого віку полягає в тому, щоб забезпечити їхню автономію, незалежність і проживання у власному помешканні, доки це є можливим. У сільській місцевості Західних островів Шотландії налічується близько 3 тис. мешканців, 67 з яких потребують допомоги вдома. Цю допомогу переважно надають аутріч-організації, тобто організації, що розташовані на певній відстані та направляють працівників до клієнтів [1]. На Ірландських Західних островах спостерігається схожа ситуація. Тут доволі сильно розвинута волонтерська діяльність і зв'язки в громаді, тому люди похилого віку проживають у своїх сім'ях. Головним постачальником послуг за місцем проживання в сільській місцевості Ісландії, Фінляндії, Норвегії та Португалії є місцева влада.

У Фінляндії люди у віддалених сільських районах (особливо на сході країни) нещодавно розпочали практику лобіювання інтересів людей, що перебувають у складних життєвих обставинах, задля забезпечення їх необхідними послугами. Лобіювання інтересів жителів сіл стало можливим завдяки створенню сільських асоціацій. Сільські асоціації не є новим явищем у Фінляндії, але їх активна участь у процесі постачання соціальних послуг є новітньою практикою в цій країні. Окрім цього, соціальні послуги вдома надають і маленькі приватні компанії, які часто мають у своєму складі лише

одну або дві людини. За невелику плату ініційовані та засновані на місцевому рівні організації надають такі послуги, як їжа на колесах, обробка присадибної ділянки, прибирання помешкання, гігієнічна допомога та послуги з супроводження. У Португалії державні організації взагалі не надають послуги людям похилого віку. Для цієї групи населення послуги (гарячі обіди, гігієнічна допомога та прибирання помешкання) організовані переважно благодійними організаціями. За ці послуги необхідно внести невелику плату [1, 4].

Цікавий досвід обслуговування людей похилого віку в сільській місцевості має Швеція. У сільських районах муніципалітети стикалися з труднощами в наданні соціальної допомоги саме через віддаленість цих територій. Спроба знайти рішення цієї проблеми призвела до залучення поштової служби до безпосередньої участі в наданні соціальної допомоги людям похилого віку в сільській місцевості. Кожен сільський листоноша, виконуючи свої звичайні обов'язки, часто зустрічається з людьми. У зв'язку з цим він добре знає, в яких умовах живуть люди, які потреби в соціальних послугах у них є. Він, зокрема, може першим помітити погіршення здоров'я і потребу в медичній допомозі. Може побачити, наскільки доглянутий будинок, чи є дрова, хто приносить воду, чи потрібна машина для поїздок, чи є потреба в помічниках і доглядальницях. За участю сільської поштової служби літні люди можуть одержувати в повнішому об'ємі соціальну допомогу, відстрочуючи при цьому термін їх переселення в будинки пристарілих. Участь поштової служби Швеції в наданні соціальних послуг населенню було офіційно оформлено в 1974 році спеціальною угодою між Генеральним директором поштової служби і національним Міністерством соціального забезпечення. Угода передбачає можливість укладення договорів на виконання сільськими листоношами частини соціальної роботи в місцевості, яку вони обслуговують.

У даний час договори містять наступні соціальні послуги, що виконуються листоношами: Доставка товарів додому. Листоноші робиться

попереднє замовлення, загальна вага якого не повинна перевищувати десяти кілограмів. Товари закупаються в найближчому до місця проживання клієнта магазині та доставляються під час щоденного розвезення пошти. Відвідування літніх людей вдома. Ці відвідини здійснюються листоношами за вимогою служби соціальної допомоги. Вони можуть мати разовий або регулярний характер.

Обслуговування контактів працівників соціальної служби з особами, які потребують допомоги. В цьому випадку листоноші інформують муніципальну владу про становище літніх людей на своїй ділянці.

Сільські листоноші щорічно надають звіт про будинки та їх власників. Цей звіт містить детальну інформацію для працівників соціальної служби муніципалітету і складає основу планування відвідувань пенсіонерів соціальними працівниками. Оскільки річні звіти не можуть відображати поточні зміни в стані здоров'я та потребах, що виникають у додатковій допомозі, сільський листоноша у певні дні та години тижня інформує соціальних працівників по телефону про необхідність такої допомоги. Крім того, передбачений екстрений телефонний зв'язок із муніципалітетом у разі виникнення надзвичайних обставин, що вимагають негайних заходів для надання допомоги літнім людям. Щоб сільські листоноші могли достатньо кваліфіковано виконувати окремі функції соціальної служби, муніципалітетами була організована спеціальна підготовка сільських листонош до цієї діяльності.

На думку шведських фахівців, використання сил і можливостей поштової служби у сільській місцевості є хорошим способом покращання соціального обслуговування населення. Розглядаючи забезпечення соціального захисту дітей сільської місцевості, звернемося до прикладу Португалії, де соціальні послуги надаються місцевою радою, місцевою соціальною службою захисту та благодійними організаціями. Потреби дітей, які не можуть перебувати зі своєю сім'єю через смерть батька, насильство і т. п., забезпечуються будинком для дітей, дитячими кімнатами, дитячими

садками, службою для кризових дітей, позакласною діяльністю та службами соціального захисту, розташованими у школах [59].

Дослідники відзначають, що проблеми транспорту спричиняють зростання вартості соціальних послуг у сільській місцевості аж у чотири рази. Це пов'язано зі збільшенням фінансових витрат та з витратами корисного часу на подорожі соціальних працівників у віддалені райони. Також дослідники відзначають, що в більшості країн персонал намагається зменшити час відвідувань клієнтів, через великі витрати часу на дорогу [60].

У Шотландських сільських районах місцева влада впровадила в практику наступний спосіб зниження собівартості соціальних послуг. Державні, приватні та волонтерські організації, що надають різні соціальні послуги для різних категорій клієнтів, локалізуються в одній будівлі, мають спільний штат працівників і спільний транспорт. Створюється щось на зразок місцевого диспансеру. Для клієнтів локалізація різних служб в одному місці має спростити доступ до необхідних послуг. Але, як зазначають дослідники, для деяких клієнтів, наприклад, споживачів ін'єкційних наркотичних речовин, таке розташування служб порушує принцип конфіденційності [57].

Шотландське та ірландське сільське населення, що проживає на островах, має ще більші проблеми з транспортом ніж сільське населення на материк: цих територій можна дістатися тільки літаком або на поромі. Ці труднощі згуртовують односельчан і сприяють розвитку сільської громади. У громаді створюються товариства та спілки, які надають соціальні послуги. Наприклад, на островах діють клуби для молоді, людей похилого віку, матерів із маленькими дітьми. На Шотландських островах для людей похилого віку та людей з вадами фізичного розвитку поїздка на материк є дуже складною і довгою. Для того щоб полегшити їм цю подорож, координатори, що забезпечують догляд за цією групою клієнтів, співпрацюючи з фахівцями Червоного Хреста, спеціально набирають та готують волонтерів для супроводу цих людей на материк [1].

У Фінляндії, щоб дістатися лікарень, люди похилого віку користуються послугами таксі, оплачуючи частину вартості проїзду. У відповідь на цю проблему муніципалітети почали організувати транспортні послуги для старших людей, які представляють собою груповий транспорт. Ця послуга не є безкоштовною. Вартість проїзду така сама, як у міському транспорті. В деяких сільських місцевостях Шотландії нещодавно ввели в практику використання Інтернету та інших інформаційних технологій, завдяки чому почали налагоджуватися зв'язки між споживачами ін'єкційних наркотиків і постачальниками соціальних послуг. Але, як відзначають дослідники, такий досвід вдається впровадити в життя далеко не в усіх селах, оскільки не всюди по країні розвинуто систему телекомунікацій.

Також дослідники підкреслюють важливість аутріч-роботи як успішного способу налагодження комунікацій зі споживачами ін'єкційних наркотиків, особливо першого контакту, та консультування з питань конфіденційного характеру. Тому фахівці радять там, де це можливо, поєднувати комунікацію віч-навч із комунікацією через засоби інформаційних технологій [58].

Таким чином, міжнародний досвід пропонує різні моделі надання соціальних послуг на рівні територіальних громад – таких, як створення сільських асоціацій, розвиток волонтерського руху, залучення до процесу надання послуг аутріч-організації, поштову службу, приватні та благодійні організації, розвиток зв'язків у громаді та об'єднання приватних і волонтерських організацій в єдиний центр надання соціальних послуг різного спрямування для різних категорій клієнтів. Подібні моделі надання соціальних послуг у сільській місцевості дозволяють запобігти проблемам соціального виключення та еміграції.

Однак слід взяти до уваги, що для багатьох країн Європи проблемою в розвитку системи соціального обслуговування в сільській місцевості залишається відсутність якісної транспортної мережі та інфраструктури села. Розмірковуючи над можливостями використання іноземних моделей надання

соціальних послуг на рівні територіальних громад, зокрема моделі надання соціальних послуг недержавними організаціями (НДО), слід зазначити той факт, що нині в Україні на шляху активного залучення НДО до надання соціальних послуг стоїть безліч перешкод.

Це непослідовність і суперечливість законів, що регулюють діяльність НДО; відсутність стандартів якості соціальних послуг, що цілком унеможлиблює контроль за рівнем якості послуг та стоїть на заваді ліцензуванню соціально орієнтованих НДО; слабка фінансова база багатьох НДО в Україні; низька кадрова забезпеченість НДО та ін. Тому нерідко участь НДО у наданні соціальних послуг є обмеженою, тому що важко організувати. За даними дослідження, що проводилося у рамках проекту “Сприяння реформі соціальних послуг в Україні”, приватна участь в Україні у сфері соціальних послуг є досі мікроскопічною. Тобто, для ефективного використання такої моделі надання соціальних послуг необхідно удосконалити державну політику, законодавчу та нормативноправову базу діяльності НДО. Використання в Україні досвіду залучення волонтерів до надання соціальних послуг суттєво обмежується низькою громадською свідомістю та активністю, недостатнім розвитком соціального капіталу, особливо у сільській місцевості. Крім того, в Україні дотепер не сформовано моделі волонтерської роботи, яка б включала ефективні механізми залучення, відбору, навчання, супервізії, підтримки та заохочення, що є основними елементами й етапами менеджменту волонтерів [18].

Для розвитку волонтерської роботи необхідними є розробка та впровадження на державному рівні стратегії підтримки та заохочення участі населення у волонтерській діяльності. Це має включати в себе створення сприятливих умов для залучення волонтерів у заходи громадських організацій, допомогу волонтерським організаціям у пошуку та наданні достатнього та стабільного фінансування адміністративних витрат і проектів, сприяння волонтерству через освіту на всіх рівнях та ін.

Об'єднання приватних і волонтерських організацій в єдиний центр надання соціальних послуг різного спрямування для різних категорій клієнтів могла б бути реалізована в Україні шляхом створення спільного для декількох найближчих сіл центру, який би надавав соціальні послуги різного характеру на основі спеціально визначених для населення сіл потреб.

Для втілення в життя цієї ідеї необхідно активніше застосовувати в громадах моделі соціального планування та місцевого розвитку, ширше впроваджувати в практику систему оцінки потреб та ресурсів соціально вразливих груп у територіальних громадах та постійно здійснювати загальний моніторинг надання соціальних послуг у громадах. Ці підходи успішно застосовуються за кордоном і слугують корисним прикладом для України. Але, на жаль, у нашій країні на сьогодні це обмежується браком навичок стратегічного планування в сфері соціальних послуг на місцевому рівні, методології оцінки потреб громади, системи моніторингу ефективності та методології діалогу з громадськістю. [18]

Отже, результати проведеного аналізу відкривають такі нові проблемні питання для подальшого вивчення, як розвиток місцевого самоврядування, інвестування сфери соціальних послуг, підвищення ролі недержавних організацій у сфері постачання соціальних послуг, розвиток волонтерського руху та ін.

2.2. Статистичні приклади успішного функціонування соціальної роботи у сільській місцевості

В Україні проблеми соціального захисту населення набирають все більшої актуальності у зв'язку з складною соціальноекономічною ситуацією в країні, обтяженою військовими діями та дестабілюючим впливом світової економічної кризи викликаній розповсюдженням вірусної інфекції. Більшість населення України опинилось в складній фінансовій ситуації та потребує від держави субсидій чи інших видів соціальної допомоги. Протягом останніх років держава намагається вирівняти диспропорції які виникли між доходами міських та сільських територіальних громад. Зокрема, доходи загального фонду обласних бюджетів у 2020 році в порівнянні з 2019 роком зросли на 2%; доходи районних бюджетів залишились майже без змін (49,2 % у 2019 і 49,5 % у 2020 роках); доходи міських територіальних громад зазнали незначного спаду з 114,9 % до 100,8 %; проте спостерігається позитивна динаміка щодо доходів загального фонду бюджетів сільських територіальних громад: з 28,6 % до 54,0 % (рисунок 2.2).

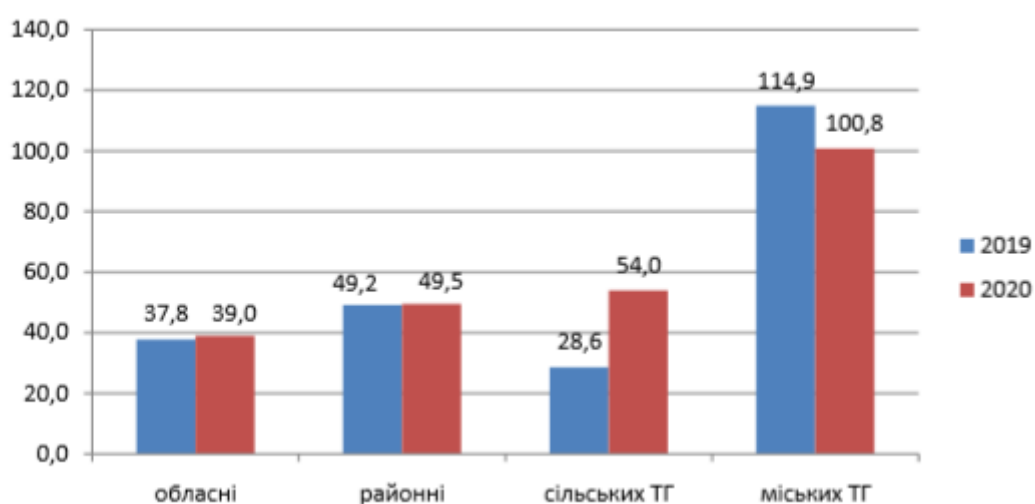

Рис. 2.2. Доходи загального фонду місцевих бюджетів у 2019-2020 роках, млрд. грн.

Наведемо приклади успішного функціонування територіальних громад. У Зимнівській територіальній громаді Волинської області проживає 10050 осіб на площі 309,1 км², у її складі 30 сільських населених пункти. Наявний один заклад первинної медичної допомоги. Станом на перший квартал 2021 року доходи загального фонду на одного мешканця складають 695 грн., а видатки – 1970 грн., тобто рівень дотаційності бюджету громади складає 34 %. Незважаючи на це, Зимнівській територіальна громада розвивається та забезпечує необхідний рівень соціального захисту. Зокрема, в громаді функціонує центр надання адміністративних послуг, філіали якого розміщені у селах Зимне, Лютниче та Хобултово, який окрім якісного надання адміністративних послуг забезпечує громаду додатковим доходом. Відділ соціального захисту населення складається з двох чоловік та активно працює по налагодженню ефективного надання соціальних послуг. [37]

На території Зимнівської територіальної громади працює Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Володимир-Волинського району, який обслуговує мешканців громади, які опинилися в складних життєвих обставинах. Окрім того, в селі Лютниче завдяки проекту Світового банку та Міністерства соціальної політики відкрили сектор соціального захисту. Зимнівська ТГ стала першою територіальною громадою у Волинській області, де реалізовано такий проект. Завдяки новому сектору мешканці громади можуть отримувати усі соціальні послуги на місці.

У Колодязненській територіальній громаді Волинської області проживає 8345 осіб на площі 464,4 км², у її складі 7 сільських населених пункти, функціонують три заклади первинної медичної допомоги. У першому кварталі 2021 року доходи загального фонду на одного мешканця складають 803 грн., а видатки – 2114 грн., тобто рівень дотаційності бюджету громади складає 32 %. [37]

В складі Колодязненської територіальної громади працює ЦНАП, в структурі якого працює головний спеціаліст з питань соціального захисту.

Окрім того питаннями надання соціальних послуг займається відділ соціального захисту населення. В громаді затверджена «Програма соціального захисту населення», якою передбачений додатковий соціальний захист її мешканців. Зокрема, надається одноразова матеріальна допомога особам, яких зарахували на військову службу за контрактом, або членам їх сімей у розмірі 5000 грн.; виплачується щомісячна допомога у сумі 200 грн. учасникам УОН-УПА; щомісячна допомога у сумі 200 грн. матерям, діти яких загинули в Афганістані; купляються продуктові набори до Пасхальних свят самотнім малозабезпеченим жителям.

На наш погляд, аби покращити ефективність соціального захисту у територіальних громадах необхідно : Впровадити Єдину інформаційну систему соціальної сфери, що передбачає занесення в реєстр всіх державних та приватних надавачів соціальних послуг, а також контингенту, що обслуговується. Це дасть змогу коректно прогнозувати видатки на соціальне обслуговування, допускати до тендерів в «Prozorro» приватних надавачів соціальних послуг. Здійснювати фінансування системи соціального захисту на паритетних засадах, залучати не лише державний та місцевий бюджети а й грантові кошти на умовах співфінансування.

Залучення іноземних благодійних, грантових чи приватних коштів у соціальну сферу є загальноприйнятою практикою у всьому світі. В Україні даний напрямок розвинений слабо і має великі резерви за правильної політики органів влади. Забезпечити максимальне обстеження соціальними працівниками можливих проблемних сімей чи осіб, вести профілактику виникнення складних життєвих обставин.

Саме профілактичні заходи повинні стати в основі соціальної роботи, адже лише вони можуть вплинути на зменшення контингенту осіб, що потребують допомоги, мінімізувати конфлікти та їх наслідки. Передати додаткові джерела доходів у місцеві бюджети для фінансування соціально важливих видатків (акцизний збір, ПДФО, тощо) Адже після децентралізації на місцеві бюджети ліг додатковий тягар по фінансуванню соціальної сфери,

але не у всіх новоутворених територіальних громадах є наявні фінансові ресурси для цього. Тому необхідно крім дотаційного вирівнювання бюджетних диспропорцій передбачити інші шляхи доходів: плата за землю, нерухомість, транспортний збір тощо [23].

Отже, соціальна робота в сільській місцевості є рівнем соціальної роботи, на якому здійснюється інтервенційна діяльність соціального працівника для вирішення соціальних проблем, задоволення потреб жителів села.

ВИСНОВКИ

У дослідженні представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення розв'язання наукової проблеми надання соціальних послуг у сільській місцевості, що засвідчило ефективність розв'язання поставлених завдань, можливість формулювання висновків.

1. У контексті здійснення історико-гносеологічного аналізу з'ясовано, що *сільська місцевість* – це вся заселена територія країн і районів, що розташовується поза межами міських поселень, з її природними і зміненими людиною (антропогенними) ландшафтами, населенням і населеними пунктами (які належать до категорії сільських)

Встановлено, що поняття «об'єднаної територіальної громади» ОТГ, яка складається із навколишніх сіл є уточненою дефініцію «територіальної громади» як базового рівня адміністративно-територіального устрою України, наділеного додатковими повноваженнями і владою у різних сферах життєдіяльності, в тому числі і в сфері соціального захисту населення.

Соціальні послуги – це послуги, що надаються з метою задоволення потреб і вирішення проблем осіб/груп, що перебувають в СЖО згідно державних зобов'язань і гарантій, регламентованих та визначених нормативно-правовими актами. Вони є не результатом діяльності, а самою діяльністю соціальних служб, установ та організацій щодо вирішення проблем або задоволення потреб осіб/сімей, які перебувають у СЖО і не можуть самостійно їх вирішити. Послуги можуть надаватися як державними, так і громадськими організаціями, приватними підприємцями на платних або безоплатних засадах згідно чинного законодавства і відповідно до державних стандартів. Зважаючи на це, основними напрямками соціальної роботи на селі є: виїзні консультації з розв'язання правових, соціально-психологічних, психологічних, соціальних проблем; заходи рекреаційного характеру для дітей та молоді; соціальний патронаж для дітей з інвалідністю; соціальний патронаж людей похилого віку; організація зайнятості сільської молоді; проведення просвітницької соціальної

роботи серед дітей і молоді щодо попередження негативних явищ в молодіжному середовищі; проведення благодійних заходів і акцій.

Соціальна робота у ТГ є спеціально організованою та регульованою системою здійснення суб'єктно-визначеного цілеспрямованого впливу на індивідів, групи та громаду задля вирішення їхніх проблем, задоволення потреб та інтересів, активізації внутрішнього потенціалу, мотивації до саморозвитку та самоорганізації; набуття досвіду вирішення власних проблем, прийняття самостійних рішень, пошуку ресурсів задля покращення умов життєіснування, саморозвитку, самоорганізації та самоуправління.

2. Проаналізувати кваліфікаційні вимоги до фахівця із соціальної роботи та типи клієнтів у професійній діяльності

Фахівці з соціальної роботи здійснюють регулювання, стимулювання соціальних ініціатив мешканців громади працюють над розробкою та реалізацією соціальних програм і проектів, спрямованих на задоволення потреб і вирішення проблем жителів громади; налагоджують партнерську взаємодію з державними органами влади різних рівнів, вузькоспеціалізованими соціальними службами, установами та організаціями державної або недержавної форм власності, структурами, групами всередині громади задля ефективної роботи в напрямку покращення умов життєдіяльності населення.

Професійна діяльність фахівця з соціальної роботи в громаді полягає у: розбудові системи соціальної роботи на рівні ОТГ; організації надання соціальних послуг особам/сім'ям у СЖО; попередженні причин появи СЖО; консультуванні та інформуванні населення відповідно до запитів, що виникають; розробці та реалізації заходів, спрямованих на задоволення потреб та інтересів жителів ТГ, вирішення їхніх проблем, сталого розвитку громади та суспільства вцілому; налагодженні комунікації, взаємодії та партнерства в межах і поза межами ТГ з різними соціальними інститутами; підготовці та введенні необхідної документації тощо. всі клієнти/потенційні клієнти фахівців із соціальної роботи ТГ були класифіковані на такі п'ять груп: 1) демографічні

характеристики, 2) соціальне виключення, 3) девіантність, 4) соціальна вразливість і 5) специфічні причини потрапляння у СЖО.

3. З'ясували правові основи та зміни, які відбулися у наданні соціальних послуг із запровадженням воєнного стану в Україні. Запровадження воєнного стану в Україні стало величезним викликом для соціальної системи. Тому, організовуючи роботу з надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, Мінсоцполітики рекомендувало місцевим органам влади працювати за механізмом надання соціальних послуг екстрено (кризово), особливо це стосується громадян, які перебувають на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Така організація роботи забезпечує оперативне, протягом однієї доби, прийняття рішення про надання соціальних послуг. (огляд вдома та стаціонарний догляд, надання притулку, консультування, соціальний супровід сімей з дітьми, натуральна допомога та інші.)

4. Досліджено позиції щодо розвитку соціальних послуг у сільській місцевості за кордоном. та в Україні

У європейських країнах головним інструментом у досягненні змін є Програми регіонального розвитку -такі, як, наприклад, LEADER+, що займається розвитком сфери соціальних послуг, інфраструктури сільської місцевості та залученням молодих фахівців до розвитку сільської економіки. Одним із найголовніших питань соціального обслуговування в сільській місцевості в багатьох європейських країнах є догляд за людьми похилого віку. Тут доволі сильно розвинута волонтерська діяльність і зв'язки в громаді, тому люди похилого віку проживають у своїх сім'ях. Головним постачальником послуг за місцем проживання в сільській місцевості Ісландії, Фінляндії, Норвегії та Португалії є місцева влада.

Таким чином, міжнародний досвід пропонує різні моделі надання соціальних послуг на рівні територіальних громад – таких, як створення сільських асоціацій, розвиток волонтерського руху, залучення до процесу надання послуг аутріч-організації, поштову службу, приватні та благодійні організації, розвиток зв'язків у громаді та об'єднання приватних і

волонтерських організацій в єдиний центр надання соціальних послуг різного спрямування для різних категорій клієнтів. Подібні моделі надання соціальних послуг у сільській місцевості дозволять запобігти проблемам соціального виключення та еміграції.

Розмірковуючи над можливостями використання іноземних моделей надання соціальних послуг на рівні територіальних громад, зокрема моделі надання соціальних послуг недержавними організаціями (НДО).

в Україні дотепер не сформовано моделі волонтерської роботи, яка б включала ефективні механізми залучення, відбору, навчання, супервізії, підтримки та заохочення, що є основними елементами й етапами менеджменту волонтерів

На наш погляд, аби покращити ефективність соціального захисту у територіальних громадах необхідно : Впровадити Єдину інформаційну систему соціальної сфери, що передбачає занесення в реєстр всіх державних та приватних надавачів соціальних послуг, а також контингенту, що обслуговується. Це дасть змогу коректно прогнозувати видатки на соціальне обслуговування, зокрема у сільській місцевості

Проведене дослідження не вичерпує багатоаспектності означеної проблеми: тому перспективним буде аналіз сучасної соціальної ситуації в суспільстві в умовах воєнного часу та удосконалення традиційних форм і методів надання соціальних послуг у сільській місцевості

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Burgess, St. (2008). The personalisation of adult social care in rural areas. Commission for Rural Communities. [Електронний ресурс]. Отримано з [http://www.ruralcommunities.gov.uk/files/CRC%2078%20Adult%20Social%20Ca
re.pdf](http://www.ruralcommunities.gov.uk/files/CRC%2078%20Adult%20Social%20Care.pdf)
2. European Commission: Agenda 2000. [Електронний ресурс]. Отримано з http://europa.eu.int/comm/agenda2000/index_en.htm
3. Lohman, N., & Lohman, R. A. (2006). Rural Social Work Practice. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 31, 46–61. [Електронний ресурс]. Отримано з http://findarticles.com/p/articles/mi_m0CYZ/is_/ai_n27094493
4. Rural and Remote Areas: Effective approaches to delivering integrated care for drug users. (2000). *Scottish Executive*, 68 p. [Електронний ресурс]. Отримано з <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/54357/0014332.pdf>
5. Анісімов, В. В. (1997). Земельні громади України (1921-1929 р.р.): дис. ... канд. істор. наук. К., 162.
6. Батанов, О. В. (2001). Територіальна громада—основа місцевого самоврядування в Україні. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 259.
7. Батанов, О. В. (2003). Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні. *Національна академія наук України : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького*. К. : «Ін Юре», 512.
8. Безпалько, О. В. (2005). Соціальна робота в громаді. Київ: Центр навчальної літератури, 28-40, 18-27.
9. Безпалько, О. В. (2006). Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи: монографія. К.: Наук. світ, 363.
10. Безпалько, О. В. (2008). Концептуальні засади соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в територіальній громаді. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*, (4), 30–39.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь:Перун, 2005. 1728 с.
12. Винников, О. (2001). Соціальне партнерство територіальних громад та неурядових організацій: закупівлі послуг за державні кошти. Громадські ініціативи. (4), 12-18.
13. Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. К. : Либідь, 373.
14. Гончарук, А. (2012). Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС. *Педагогічні науки*, (54), 31-36.
15. Громади України: на шляху відродження (Київ-2002) / розроблено в рамках Проекту розвитку громадянського суспільства, керованого Канадським бюро міжнародної освіти за фінансової підтримки Канадської агенції міжнародного розвитку.
16. Грушевський, М. С. (1992). Ілюстрована історія України. К. : Наук. Думка, 232.
17. Державний комітет статистики України. (2003). [Електронний ресурс]. Отримано з <http://www.ukrstat.gov.ua>
18. Джигир, Ю. (2008). Пропозиції щодо розробки послідовності заходів з реформування системи соціальних послуг в Україні. [Електронний ресурс]. Отримано з <http://fisco-inform.com.ua/?module=an&action=preview&id=65>
19. Джигир, Ю., Ковриженко, Д., & Манзюк, К. (2008). Децентралізація повноважень щодо регулювання у сфері надання соціальних послуг: проблеми та механізми вирішення. *Парламент*, (1), 4–11.
20. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://jobs.ua/ukr/dkhp/articles-2388>.
21. Дослідження "Стан надання соціальних послуг жінкам, молоді та дітям в Херсонській області на рівні територіальних громад". [Електронний ресурс]. Отримано з <http://www.socioprostir.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=91>
22. Дубич, К. В. (2015). Реформи соціальних послуг в Україні: сучасний стан і проблеми впровадження. *Аспекти публічного управління*, 3(3/17).

23. Дубич, К. В. (2015). *Механізми державного управління системою надання соціальних послуг* : дис. на здоб. наук. ступ. з держ. Управл. за спец. 25.00.02 «Механізми державного управління). Національна академія державного управління при Президентові України, К., 437.
24. Жовнірчик, Я. Ф. (2005). Формування самодостатніх територіальних громад і стратегія їх економічного саморозвитку. *Університетські наукові записки*, (1-2), 324-331.
25. Завацька, Л. М. (2008). Технології професійної діяльності соціального педагога: навчальний посібник для ВНЗ. К.: Видавничий Дім «Слово», 240, 2.
26. Закон України (2012) Про територіальний устрій України. Проект Закону України від 19.01.2012 № 9738 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/JF7II00A?an=304>
27. Закон України (2022). Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text>.
28. Закон України. (2003). Про соціальні послуги. Із змінами та доповненнями//Відомості Верховної Ради, (45), 358.
29. Закон України. (2005). Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.
30. Закон України. (2009). Про затвердження Порядку проведення державної атестації дитячих закладів оздоровлення та відпочинку і присвоєння їм відповідних категорій. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/426-2009-%D0%BF>.
31. Закон України. (2010). Про здійснення державних закупівель. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2289-17>.
32. Закон України. (2011). Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та

оптимізації надання адміністративних послуг. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/888-19>.

33. Закон України. (2012). Про зайнятість населення. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

34. Закон України. (2012). Про зайнятість населення» від 05.07. 2012 р. № 5067-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

35. Закон України. (2012). Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.

36. Коврига, Л. П., Ковальова, Т. В., Пономаренко, В. Д. (2005). *Тлумачний словник сучасної української мови*. Харків Белкар-книга, 800.

37. Колосок А. М. Статистика соціального захисту населення у територіальних громадах. Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення: Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції. Волинський національний університет імені Лесі Українки, 18 травня 2022 р., Луцьк, 2022. С. 98-102. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/20991>

38. Конституція України Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр>

39. Лисенко, І. М. (2011). Розвиток територіальних громад як умова формування громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02; Тавр. нац. ун-т ім. В.І. Вернадського. Сімф., 20.

40. Лиховид, Д. (2014). Соціальні чинники самоорганізації територіальної громади. Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки, (161), 90-94.

41. Літяга, І. В. (2016). Особливості професії «соціальний працівник» як основа дисципліни «Вступ до спеціальності». *Особистісне зростання: теорія і практика.*, (2), 40-42.

42. Мархлевські, В., Процак, О. (2018). Стратегія розвитку освіти в громаді : практичний порадник. К., 56.

43. Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення. (2016). [Електронний ресурс]. *Режим доступу:* http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=186204&cat_id=107177.
44. Міщик, Л. І. (1997). Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Запоріжжя, 358.
45. Моргай, Л. А. (2018). Професійно-етична діяльність соціального працівника, 124.
46. Мороз, О. Ю. (2008). Територіальна громада: сутність становлення та сучасні українські реалії. *Демократ. врядування: електрон. наук. фах. видання*, (2), 207–217.
47. Наказ, М.С.П. (2012). Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>.
48. Наказ, М.С.П. (2012). Про затвердження стандартів надання послуг соціальної підтримки населенню за принципом «єдиного вікна». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0146-15>.
49. Наказ, М.С.П. (2014). Про внесення до Випуску 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=102036.
50. Наказ, М.С.П. (2014). Про затвердження Методичних рекомендацій щодо інформування населення про соціальні послуги. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN007753.html.
51. Полтавець, В. (Ред.). (2000). Соціальна робота в Україні: перші кроки. Київ: КМ Асадемія.
52. Постанова, К.М.У. (2008). Питання діяльності органів опіки та

підкування, пов'язаної із захистом прав дитини. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.

53. Постанова, К.М.У. (2012). Про облік внутрішньо переміщених осіб. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF>

54. Постанова, К.М.У. (2013). Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/896-2013-%D0%BF>.

55. Постанова, К.М.У. (2013). Про затвердження Порядку здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/324-2013-%D0%BF>.

56. Постанова, К.М.У. (2013). Про затвердження Порядок взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування установ, закладів, організацій, що залучаються до виявлення та здійснення соціального супроводу сімей/осіб, які перебувають у СЖО. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/895-2013-%D0%BF>.

57. Семеренська, О. В. (2015). Основні функції фахівців із соціальної роботи в Україні та Великій Британії. Педагогіка та психологія, (47), 259-267.

58. Семигіна, Т. (2001). Робота в громаді як складова діяльності соціального працівника. *Соціальна політика і соціальна робота*, (4), 32-50.

59. Семигіна, Т. (2004). Робота в громаді: практика й політика. К.: КМ Академія, 180.

60. Семигіна, Т. (2005). Соціальні послуги на рівні громади: український досвід і перспективи. К. : *Логос*, 134.

61. Синявський, В. В. (2013). Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування. Київ, 98.

62. Сільська громада та громадський побут. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult208.htm>.

63. Скочко М. О. (2022). Організаційно-змістові засади надання соціальних послуг у сільській місцевості : монографія / М. О. Скочко; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – К.: Компринт,. – 187 с.
64. Скочиляс, А. (2001). Від традиційної політики до політики громад. *Громадські ініціативи*, (3), 13-22.
65. Слозанська Г. І. (2018). Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 382 с.
66. Слозанська, Г. І. (2012). Практична підготовка студентів спеціальності «Соціальна робота»: методичний посібник; за заг ред. В. А. Поліщук. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 33-38, 46–60.
67. Слозанська Г. І. (2019). Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах Дис. докт. пед. наук:231 – соціальна робота /Тернопіль, -688 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Dis_Slozanska.pdf
68. Софій, О., Клеманська, А. (2001). Громада – це... Деякі думки щодо курсу «Розвиток громади» (ІМГС). *Громадські ініціативи*. (3), 23-36.
69. Тюптя, Л. Т., & Іванова, І. Б. (2004). Соціальна робота (теорія і практика). Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ВМУРОЛ "Україна". 408 с.
70. Українська громада. (2016). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrhromada.org/ua/about/hromada-shortly/>.

Перелік основних соціальних послуг, що гарантуються державою

соціально-побутові	забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;
психологічні	надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;
соціально-педагогічні	виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб;
соціально-медичні	консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів;
соціально-економічні	задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;
юридичні	надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи;
послуги з працевлаштування	пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;
інформаційні	надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації; розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань; поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем;

Додаток Б

Кваліфікаційна характеристика професії**«Фахівець із соціальної роботи»**

[Наказ Міністерства соціальної політики України від 24.03.2016 № 285].

Завдання та обов'язки. Організовує виявлення в зоні соціального обслуговування (громаді, організації, на підприємстві тощо) та веде облік сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують соціальної підтримки (надання соціальних послуг), у тому числі постраждалих від насильства в сім'ї та торгівлі людьми. Оцінює потреби сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. Визначає перелік необхідних соціальних послуг, форми та методи соціальної роботи. Готує пропозиції місцевому органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, керівнику установи / закладу щодо необхідності надання соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах, для прийняття відповідного рішення; забезпечує соціальний супровід сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, соціальне супроводження прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу. Надає соціальні послуги консультування та представництва інтересів. Інформує з питань призначення видів соціальної допомоги, компенсацій, субсидій, пільг, надання соціальних послуг тощо; надає допомогу в оформленні запитів до відповідних інстанцій, заяв, документів для отримання усіх видів допомоги, приймає такі документи та забезпечує їх передання у відповідний підрозділ соціального захисту населення. Залучає до надання соціальних послуг заклади освіти, охорони здоров'я, соціального обслуговування, громадські організації, фонди та інші суб'єкти, що надають соціальні послуги, тощо. Встановлює причини асоціальних явищ і розробляє комплекс заходів щодо їх усунення. Сприяє формуванню в громаді сімейних, національно-патріотичних цінностей, засад відповідального батьківства. Виявляє вразливі сім'ї з ознаками неналежного

виконання батьками обов'язків щодо виховання та розвитку дитини. Організовує залучення наявних фінансових, матеріальних та інших можливостей громади для підтримки сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. Проводить навчання соціальних працівників і соціальних робітників. Постійно підвищує свій професійний і загальноосвітній рівень. Використовує в роботі комп'ютерну техніку для створення, зберігання та обробки інформації.

Повинен знати: законодавство України з питань соціального захисту, соціальної роботи, охорони дитинства, запобігання та протидії домашньому насильству, протидії торгівлі людьми, соціальних і реабілітаційних послуг, соціальної допомоги; основи сімейного, трудового, житлового законодавства України; основи кримінального та цивільного права; нормативні, методичні та інші розпорядчі документи й матеріали, які регламентують організацію надання соціальних послуг; нормативно-правові акти, що регулюють охорону материнства та дитинства, права дітей, громадян похилого віку, осіб з інвалідністю, ветеранів, пенсіонерів та інших вразливих верств населення; основи психології; форми та методи виховання дітей і підлітків, сімейного виховання та культури людських відносин; норми, порядок та організацію юридичної допомоги, піклування, опіки, позбавлення або поновлення батьківських прав; новітні підходи до соціальної роботи, надання соціальних і реабілітаційних послуг; систему державних закладів (освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення), громадських організацій з надання допомоги сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах; діловодство; норми охорони праці та вимоги до безпечного ведення робіт у різних соціальних обставинах; державну мову (відповідні регіональні мови або мови національних меншин).

Кваліфікаційні вимоги:

Провідний фахівець із соціальної роботи: вища освіта другого рівня за ступенем магістра та спеціальністю відповідної галузі знань; підвищення кваліфікації; стаж роботи на посаді фахівця із соціальної роботи I категорії – не менше ніж 2 роки.

Фахівець із соціальної роботи I категорії: вища освіта другого рівня за ступенем магістра та спеціальністю відповідної галузі знань; підвищення кваліфікації; стаж роботи на посаді фахівця із соціальної роботи II категорії – не менше ніж 2 роки.

Фахівець із соціальної роботи II категорії: вища освіта другого рівня за ступенем магістра та спеціальністю відповідної галузі знань; підвищення кваліфікації; стаж роботи на посаді фахівця із соціальної роботи – не менше ніж 1 рік.

Фахівець із соціальної роботи: вища освіта другого рівня за ступенем магістра та спеціальністю відповідної галузі знань без вимог до стажу роботи.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 3 березня 2020 р. № 185

Київ

Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг

{Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ

[№ 560 від 07.05.2022](#)}

Відповідно до [частини першої](#) статті 13 Закону України “Про соціальні послуги” Кабінет Міністрів України **постановляє**:

1. Затвердити [критерії діяльності надавачів соціальних послуг](#), що додаються.

2. Визнати такою, що втратила чинність, [постанову Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2012 р. № 1039](#) “Про затвердження критеріїв діяльності суб’єктів, що надають соціальні послуги” (Офіційний вісник України, 2012 р., № 87, ст. 3537).

3. Ця постанова набирає чинності з дня її опублікування та застосовується з 1 січня 2020 р., крім [підпункту 6 пункту 4, абзацу другого](#) підпункту 1, [підпункту 2](#) пункту 5 критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг, затверджених цією постановою, які набирають чинності з 1 січня 2021 року.

КРИТЕРІЇ

діяльності надавачів соціальних послуг

1. Критерії діяльності надавачів соціальних послуг (далі - критерії) розроблено з метою встановлення єдиних вимог до надавачів соціальних послуг незалежно від форми власності та господарювання.

Ці критерії не поширюються на фізичних осіб, які надають соціальні послуги з догляду відповідно до [Закону України](#) “Про соціальні послуги” без провадження підприємницької діяльності.

У цих критеріях терміни вживаються у значенні, наведеному в Законах України [“Про соціальні послуги”](#), [“Про соціальну роботу з сім’ями, дітьми та молоддю”](#) та інших нормативно-правових актах з питань соціального захисту, соціальних послуг, соціальної роботи.

2. Надавачі соціальних послуг, діяльність яких відповідає цим критеріям, вносяться до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

3. Для надавачів соціальних послуг встановлюються загальні та спеціальні критерії діяльності.

Загальних критеріїв зобов’язані дотримуватися у своїй діяльності всі надавачі соціальних послуг, спеціальних критеріїв - надавачі соціальних послуг, які надають соціальні послуги, що передбачають цілодобове перебування/проживання, нічне або денне перебування у приміщенні надавача соціальних послуг, зокрема з харчуванням (догляд, підтримане проживання, притулок та інші), соціальні послуги, що надаються екстрено (кризово), та допоміжні соціальні послуги.

4. Загальними критеріями діяльності надавачів соціальних послуг є:

1) наявність установчих та інших документів, якими визначено перелік соціальних послуг, що відповідає класифікатору соціальних послуг, затвердженому Мінсоцполітики, категорії осіб, яким надаються такі послуги, що підтверджується засвідченою в установленому порядку копією установчих та інших документів, випискою з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

2) надання соціальних послуг відповідно до державних стандартів соціальних послуг, що підтверджується інформацією про діяльність надавача таких послуг;

3) відповідний фаховий рівень працівників надавача соціальних послуг, які надають такі послуги (соціальних працівників, соціальних менеджерів, фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, психологів та інших), що підтверджується документом про освіту, свідоцтвом про підвищення кваліфікації та/або про проходження атестації відповідно до законодавства. Фаховий рівень соціальних робітників підтверджується документом про освіту або про неформальне професійне навчання.

Працівники надавача соціальних послуг повинні відповідати вимогам, визначеним у [Випуску 80](#) “Соціальні послуги” Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, затвердженому наказом Мінсоцполітики від 29 березня 2017 р. № 518 (далі - Випуск 80).

У штатному розписі/трудовах договорах з найманими працівниками надавача соціальних послуг назви посад і професій повинні відповідати [Національному класифікатору України “Класифікатор професій” ДК 003:2010](#), затвердженому наказом Держспоживстандарту від 28 липня 2010 р. № 327, а кваліфікаційні категорії та розряди - [Випуску 80](#).

Під час дії на території України або адміністративно-територіальної одиниці, де перебуває надавач соціальних послуг, надзвичайного або воєнного стану допускається залучення до надання послуг працівників і волонтерів, які не мають документів, що підтверджують їх фаховий рівень, з укладенням договорів відповідно до законодавства;

{Підпункт 3 пункту 4 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ [№ 560 від 07.05.2022](#)}

4) відсутність фінансової заборгованості, що підтверджується довідкою територіальних органів ДФС про відсутність заборгованості із сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

Під час дії на території України або адміністративно-територіальної одиниці, де перебуває надавач соціальних послуг, надзвичайного або воєнного стану критерій, визначений цим підпунктом, не застосовується;

{Підпункт 4 пункту 4 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ [№ 560 від 07.05.2022](#)}

5) наявність у працівників надавача соціальних послуг особистих медичних книжок та своєчасність проходження обов'язкових профілактичних медичних оглядів відповідно до [Порядку проведення обов'язкових профілактичних медичних оглядів та видачі особистих медичних книжок](#), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 р. № 559 “Про затвердження переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, порядку проведення цих оглядів та видачі особистих медичних книжок” (Офіційний вісник України, 2001 р., № 21, ст. 950), що підтверджується інформацією про діяльність надавача соціальних послуг;

б) наявність у надавача соціальних послуг приміщень, які відповідають ДБН В.2.2-40:2018 “Будинки і споруди. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення”, що документально підтверджується фахівцем з питань технічного обстеження будівель і споруд, який має кваліфікаційний сертифікат.

Під час дії на території України або адміністративно-територіальної одиниці, де перебуває надавач соціальних послуг, надзвичайного або воєнного стану соціальні послуги можуть надаватися у приміщенні, що не відповідає цьому критерію.

{Підпункт б пункту 4 доповнено новим абзацом згідно з Постановою КМ № 560 від 07.05.2022}

У разі неможливості повністю пристосувати об'єкти надавача соціальних послуг для потреб осіб з інвалідністю забезпечується їх розумне пристосування відповідно до частини другої статті 27 Закону України “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні”, що підтверджується інформацією засновника (власника) надавача соціальних послуг за погодженням із громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю;

7) інформування населення про наявні соціальні послуги та електронні сервіси (перелік соціальних послуг, категорії осіб, яким вони надаються, умови та порядок їх надання тощо) через електронні засоби комунікації та соціальні мережі, смс-інформування, друковану продукцію (буклети, ліфлети тощо) у формі, доступній для сприйняття особами з будь-якими порушеннями здоров'я;

8) наявність публічного звіту про діяльність з надання соціальних послуг, що підтверджується засвідченими в установленому порядку копіями звіту та результатів оцінки якості соціальних послуг (для надавачів соціальних послуг з досвідом роботи у сфері надання соціальних послуг понад три роки).

5. Спеціальними критеріями діяльності надавачів соціальних послуг є:

1) наявність власного чи орендованого жилого приміщення, яке відповідає:

ДБН В.2.2-40:2018 “Будинки і споруди. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення”, що документально підтверджується фахівцем з питань технічного обстеження будівель і споруд, який має кваліфікаційний сертифікат. У разі неможливості повністю пристосувати об'єкти надавача для потреб осіб з інвалідністю, забезпечується їх розумне пристосування відповідно до частини другої статті 27 Закону України “Про основи

соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні”, що підтверджується інформацією засновника (власника) надавача за погодженням із громадськими об’єднаннями осіб з інвалідністю;

санітарним та протипожежним вимогам, що підтверджується засвідченою в установленому порядку копією декларації відповідності матеріально-технічної бази надавача вимогам законодавства з питань пожежної безпеки, - для надання соціальних послуг, що передбачають цілодобове перебування/проживання, нічне перебування у приміщенні надавача;

2) наявність матеріально-технічної бази, необхідної для забезпечення санітарно-гігієнічних норм, гарячого та холодного водопостачання та водовідведення, каналізації, припливно-витяжної вентиляції відповідно до вимог ДБН В.2.2-9:2018 “Громадські будинки та споруди. Основні положення”, що документально підтверджується фахівцем з питань технічного обстеження будівель та споруд, який має кваліфікаційний сертифікат, висновком державної санітарно-епідеміологічної експертизи, - для надання соціальних послуг, що передбачають цілодобове перебування/проживання, нічне або денне перебування у приміщенні надавача;

Під час дії на території України або адміністративно-територіальної одиниці, де перебуває надавач соціальних послуг, надзвичайного або воєнного стану здійснюється підготовка та облаштування захисних споруд цивільного захисту, підвалів або інших приміщень, придатних для укриття отримувачів послуг та персоналу і безпечного перебування в них, перевірка та забезпечення наявності опалення, водопостачання, електроенергії, забезпечення необхідного запасу продуктів харчування, води, лікарських засобів, засобів гігієни, одягу, взуття тощо;

{Підпункт 2 пункту 5 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ [№ 560 від 07.05.2022](#)}

3) можливість забезпечення харчуванням отримувачів соціальних послуг - для надавачів соціальних послуг, що надають соціальні послуги з догляду, притулку та інші послуги, якими передбачено таке харчування.

Для організації харчування надавач соціальних послуг отримує експлуатаційний дозвіл або реєструє потужності з виробництва та/або обігу харчових продуктів відповідно до [Закону України](#) “Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів”.

У разі залучення інших суб’єктів господарювання до постачання готової продукції такі суб’єкти повинні мати дозвільні документи згідно з вимогами [Закону України](#) “Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів” і документи, що підтверджують безпечність та окремі показники якості харчових продуктів (експертний висновок, протокол, звіт або інший аналогічний документ);

4) наявність автотранспортних засобів, що підтверджується інформацією про діяльність надавача соціальних послуг, - для надавачів соціальної послуги екстреного (кризового) втручання і транспортних послуг.

{Абзац перший підпункту 4 пункту 5 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ [№ 560 від 07.05.2022](#)}

У разі залучення інших суб’єктів господарювання до надання транспортних послуг такі суб’єкти повинні укласти угоду з надавачем соціальних послуг і мати дозвільні документи на надання таких послуг;

5) наявність договору із закладом охорони здоров’я або ліцензії для провадження господарської діяльності з медичної практики (для надавачів соціальних послуг, які надають послуги стаціонарно).

{Підпункт 5 пункту 5 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ [№ 560 від 07.05.2022](#)}

Анкета
«Визначення потреб територіальної громади у соціальних
послугах»

1. Інформація про себе

Стать:

– чол.

– жін.

2. Вік:

Від 14 – 25 років	Від 26 – 35 років	Від 36 – 60 років	Понад 60 років

3. Сімейний стан:

Неодружений	Незаміжня	Одружений	Заміжня

4. Рід зайнятості

Підприє мець	Найманий робітник	Службове ць	Працівник бюджетної сфери	Керівник	Безробітний	Студент	Учень

5. Яким із нижче запропонованих тверджень Ви б охарактеризували громаду:

1	Тут комфортно жити мені	
2	Я хочу, щоб тут жили мої діти	
3	Я просто змушений тут жити	
4	Тут є де і як себе реалізувати	
5	Тут не має перспектив для розвитку	
6	Я точно виїду звідси при найменшій можливості	

7	Я рекомендую свою громаду для проживання своїм знайомим	
---	---	--

6. Як би Ви оцінили рівень нинішнього стану окремих показників стану громади:

Показник	Оцінка				
	незадовільно	частково задовільно	задовільно	добре	відмінно
Рівень задоволення культурних потреб					
Рівень задоволеності будинком культури					
Інфраструктура дозвілля					
Інфраструктура відпочинку					
Рівень надання освітніх послуг					
Робота дошкільних установ					

7. До якої групи отримувачів соціальних послуг Ви належите (позначте одну або декілька)?

Категорія	
сім'ї з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах	
багатодітні сім'ї	
діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування	

діти, які перебувають в інтернатних закладах	
особи із числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського виховання	
діти, які перебувають у складних життєвих обставинах	
випускники інтернатних закладів	
діти, які виховуються в прийомних сім'ях, ДБСТ	
батьки вихователі, прийомні батьки, патронатні вихователі	
діти під опікою/піклуванням	
опікуни/піклувальники	
вагітні, жінки з новонародженими дітьми	
неповнолітні матері	
бездоглядні діти	
діти з інвалідністю	
діти з особливими освітніми потребами	
сім'ї з дітьми, де один чи обоє батьків є особами з інвалідністю	
сім'ї з дітьми учасників АТО, загиблих при виконанні АТО	
вимушено переміщені сім'ї з дітьми	
сім'ї з дітьми з проблемами ВІЛ	
діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів,	
діти, які відбувають/відбули покарання у виді обмеження волі або без позбавлення волі	
діти, які постраждали від насильницьких та протиправних дій	
діти з проблемами вживання психоактивних речовин чи іншими залежностями	
кривдники	
інші, вкажіть...	

8. Які види соціальних послуг надаються суб'єктом соціальної роботи/ надавачем соціальних послуг (позначте одну чи декілька)

Категорія	
догляд вдома, денний догляд	
підтримане проживання	
соціальна адаптація	
соціальна інтеграція та реінтеграція	
консультування	
посередництво (медіація)	
надання притулку	
представництво інтересів	
влаштування до сімейних форм виховання	
соціальний супровід	
соціальний патронаж	
екстрене та кризове втручання	
інформування	
комплексна реабілітація, абілітація	
супровід під час інклюзивного навчання	
догляд та виховання дітей в умовах наближених до сімейних	
паліативний/хоспісний догляд	
переклад жестовою мовою	
транспортні послуги	
надання натуральної допомоги	
послуги раннього втручання	
послуги раннього розвитку	
фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору	
патронаж над дитиною	

логопедична корекція	
навчання відповідальному батьківству (підготовка до батьківства/материнства)	
програми для вагітних	
корекційні програми для кривдників	
тимчасовий відпочинок для батьків або осіб, які їх замінюють, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю	
інше, вкажіть...	

9. Які види соціальних послуг Ви отримуєте/потребували б
(позначте одну чи декілька)

Показник	Оцінка			
	Отримуємо зараз і/або отримували раніше (за останні 12 місяців)	Потребуємо, але не отримуємо ані зараз, ані раніше (останні 12 місяців)	Не потребуємо зараз і не потребували раніше (останні 12 місяців)	Важко відповісти
Послуга влаштування в сімейні форми виховання				
Паліативний (хоспісний догляд)				
Абілітація				
Догляд денний				
Догляд				

вдома				
Соціально-психологічна реабілітація				
Соціальний супровід при прицевлаштуванні				
Соціальний супровід (патронаж)				
Представлення інтересів				
Консультування				
Інформування				
Супровід осіб з інвалідністю				
Допомога у вихованні дитини з інвалідністю				
Допомогу вузькопрофільних фахівців (реалітітолога, логопеда, психотерапевта)				
Навчання відповідальному				

батьківству (підготовка до батьківства/мате ринства)				
Програми для вагітних				
інше, вкажіть...				

10. Які соціальні служби функціонують в громаді і надають соціальні послуги?

Показник	Оцінка		
	Функціонують	Варто відкрит и	Зверталася/ звертався особисто
Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді			
Управління соціального захисту населення			
Служба у справах дітей			
Територіальний центр соціального обслуговування			
Відділ соціальної роботи з сім'єю			
Центр надання реабілітаційних послуг			
Центр зайнятості			
Центр надання соціальних послуг			
Благодійний фонд			

Центр по роботі з людьми з інвалідністю			
Центр по роботі з дітьми з інвалідністю			
Центр по роботі з внутрішньо-переміщеними особами			
Центр по роботі з учасниками АТО та їх сім'ями			
Центр по роботі з вагітними			
Центр по роботі з підготовки до сімейного життя			
Центр по роботі з особами, що вийшли з місць позбавлення волі			
Центр по роботі з умовно засудженими			
інше, вкажіть...			

11. Що варто змінити в системі надання соціальних послуг в громаді?

**Джерело:* Слозанська Г. І. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах

[http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-](http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Dis_Slozanska.pdf)

[03/Dis_Slozanska.pdf](http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Dis_Slozanska.pdf) Дис. докт. пед. наук:231 – соціальна робота /Тернопіль,

2019 - 688 стор.с. 554-566

**Класифікація клієнтів соціальних працівників,
визначена Постановою Кабінету Міністрів України**

[Постанова, К.М.У., 2013].

Категорії	Причини потрапляння в СЖО
Сім'ї (особи), які перебувають у СЖО і не можуть самостійно подолати чи мінімізувати негативний вплив, таких обставин	жорстоке поводження з дитиною в сім'ї;
	відсутність постійного місця роботи у працездатних членів сім'ї;
	відсутність житла, придатного для проживання;
	відбування покарання у виді обмеження волі на певний строк, взяття під варту одного з членів сім'ї, насильство в сім'ї;
	тривала хвороба, встановлена інвалідність, вроджені вади фізичного та психічного розвитку, малозабезпеченість, безробіття одного з членів сім'ї (особи), що негативно впливає на виконання батьківських обов'язків, призводить до неналежного утримання дитини та догляду за нею;
	спосіб життя, внаслідок якого один із членів сім'ї частково або повністю не має здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте життя та брати участь у суспільному житті;
	ухиляння батьків від виконання обов'язків з виховання дитини;
	стихійне лихо;
дискримінація осіб та/або груп осіб.	
Потенційні отримувачі соціальних	сім'ї членами яких є: <ul style="list-style-type: none"> – одинока матір (батько); – діти, розлучені з сім'єю, які не є

<p>послуг:</p>	<p>громадянами України і заявили про намір звернутися до компетентних органів із заявою про визнання біженцем;</p> <ul style="list-style-type: none"> – інваліди та діти-інваліди; – особи, у тому числі діти, які постраждали від насильства, жорстокого поводження та торгівлі людьми; – батьки, діти яких відібрані без позбавлення батьківських прав; – які подали заяву про розлучення/перебувають у процесі розлучення; – батьки - трудові мігранти; – засуджені до покарання у виді обмеження волі на певний строк, або особи, що повернулися з місць позбавлення волі або перебувають у місцях попереднього ув'язнення;
	<p>опікуни (піклувальники) дітей, розлучених із сім'єю;</p>
	<p>у яких діти перебувають в інтернатних закладах або оформляються до них;</p>
	<p>що виявили намір відмовитися від новонародженої дитини.</p>